POLOZAPOMENUTÉ VÁLKY

KAREL RICHTER

DOBYVATEL SVĚTA

VÁLEČNÁ ANABÁZE ALEXANDRA VELIKÉHO 334–323 PŘ. N. L.

DOBYVATEL SVĚTA

VÁLEČNÁ ANABÁZE ALEXANDRA VELIKÉHO
334–323 PŘ. N. L.

KAREL RICHTER

DOBYVATEL SVĚTA

VÁLEČNÁ ANABÁZE ALEXANDRA VELIKÉHO
334–323 PŘ. N. L.

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Ediční rada edice Polozapomenuté války

doc. PhDr. Ivana Čornejová, CSc. (Ústav dějin UK a archiv UK)
prof. PhDr. Radek Fukala (FF UJEP Ústí nad Labem)
doc. PhDr. Jan Halada, CSc. (FSV UK, Institut komunikačních studií a žurnalistiky)
prof. PhDr. Aleš Skřivan, CSc. (FF ZČU, Katedra historických věd)
Mgr. Josef Šaur, Ph.D. (Filozofická fakulta, Masarykova univerzita)
prof. PhDr. Miroslav Šedivý, Ph.D. (Ústav historických věd, Univerzita Pardubice)

© Karel Richter, 2010, 2026
Cover © Jiří Arbe Miňovský, 2026
Illustrations © Markéta Sandanusová, 2010, 2026
Drawings © Martin Ďásek, Markéta Sandanusová, 2010, 2026
Czech edition © Nakladatelství Epocha, Praha 2010, 2026

ISBN 978-80-278-0287-6 (print)
ISBN 978-80-278-1688-0 (ePub)
ISBN 978-80-278-1689-7 (mobi)
ISBN 978-80-278-1690-3 (pdf)

OBSAH

„Máš syna, pane!“ 7
Makedonské výboje 14
Kdo vůbec byli Makedonci? 23
Nástup nových časů 29
Chlapec Alexandr 34
Expanze 42
V úloze regenta 55
Korintský spolek 73
Rodinná roztržka 80
Krvavá svatba 90
Nástup mladého krále 98
Balkánské tažení 108
Invaze 124
Bitva na Gráníku. 133
V roli osvoboditele Řeků 146
Bitva u Issu 175
Kdo s koho 188
Dobývání Tyru 193
Nástupce faraonů 203
Bitva o perský trůn 212
Na trůně krále králů 233
Tažení do Médie 260
Spiknutí 271
Zúčtování s Béssem 281
Poslední výspa odporu 288
Na prahu velkých událostí 301

Pochod do Indie 313
Kde jsou hranice světa? 335
Únava ze slávy 347
Obnova královské moci 375
Co ještě zbývá vykonat? 381
Kde končí moc a sláva? 394
Boj o dědictví 405
Chronologie 419
Literatura 422

Ediční poznámka

V případě zápisu osobních a místopisných jmen a názvů se redakce i autor řídili transkripcí uplatněnou v knize: Arriános Tažení Alexandra Makedonského vydané nakladatelstvím Svoboda.

Všechna data, pokud není uvedeno jinak, jsou před naším letopočtem.

„MÁŠ SYNA, PANE!“

Neví se to zcela přesně, ale dvacátého července (nebo někdy kolem toho dne) roku 356 př. n. l. v královském paláci v Pelle Filipova manželka Olympias porodila syna, jemuž bylo dáno jméno Alexandr. Král dlel v té době u armády, která právě pod jeho velením dobyla město Poteidaiu. Zaprášený kurýr z hlavního města Pelly se přiřítil do tábora královských vojsk na uříceném koni. Krále zastihl ve velitelském stanu v rozhovoru s důstojníky jeho štábu. Sedmadvacetiletý vladař a vrchní velitel se od nich nijak nelišil oblečením ani žádnými odznaky moci, leda robustní postavou a mužně sličnou, plnovousem obrostlou tváří. Seděl v ozdobném křesle a rozmáchlými gesty objasňoval, jak má v úmyslu ztrestat dobyté město. Athénští klérúchové budou vykázáni a poteidajští občané prodáni do otroctví. Území obce odevzdá chalkidickému spolku.

Když strážný rozhrnul hedvábný vchod stanu, aby dovnitř vpustil udýchaného a potem zbroceného kurýra, Filip povstal v obavě, že se vzápětí dozví nějakou neblahou zvěst, ale kurýr, podávaje mu kožený vak s listinami, zářil širokým úsměvem.

„Máš syna, pane! Narodil se ti syn! Zdravý a statný jako ty!“ Filip hlasitě zajásal: „Za tu zprávu zasloužíš odměnu!“ Nedočkavě rozevřel vak a spěšně z něj vyndával svitky listin.

Radostných zpráv z Pelly se dozvídal víc: Na olympijském stadionu v jezdeckých závodech zvítězil jeho kůň. Generál Parmenión na hlavu porazil vojsko dědičných nepřátel Illyrů, ale co je hlavní a ze všeho nejdůležitější – má syna, následníka trůnu, budoucího krále Makedonie, pokračovatele vládnoucí dynastie Argeovců! (*Antická jména či názvy uvádíme ve shodě s českým akademickým pojetím, necháváme však podobu jmen Filip a Alexandr, nikoli Filippos a Alexandros* – pozn. red.)

Narození prince Alexandra v budoucnu obestře řada legend, jejichž reálný základ lze těžko prokázat. Té noci, kdy jej Olympias povila, zachvátil požár svatyni Artemidy v Efesu. Založil jej úmyslně jistý Hérostratos, chorobně prahnoucí po slávě. Byla to děsivá podívaná. Plameny sice neohrozily město, ale zatínaly se rudě do noci jako krvavé pařáty dravce. Když pak vojáci dopadli žháře a podrobili ho mučení, přiznal rovnou, že se dopustil tohoto zločinu, aby byl navždy slavný v celém

světě. Říkalo se také, že před sňatkem měla Olympias sen, že do jejího lůna vstoupil bůh a vyšlehl odtud plamen, který se rozšířil do všech stran, a trvalo dlouho, než se ho podařilo uhasit. Měsíc či dva po svatbě měl údajně i Filip podivný sen: zapečetil poševní otvor své ženy a na vosku se objevil obraz lva. Několik palácových jasnovidců se shodně vyslovilo, že Filip musí svou ženu pilněji obšťastňovat. Aristandros z Telmissu (pozdější účastník Alexandrova tažení do Asie) nabídl Filipovi jiný výklad jeho snu: „Olympias je těhotná a porodí ti syna, který bude pravým mužem. Nemělo by přece smysl pečetit prázdný džbán."

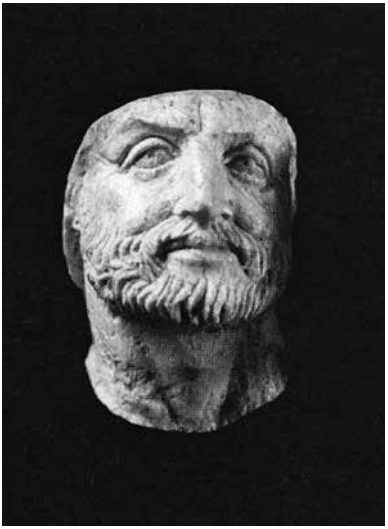

Makedonský král Filip II.

Zpráva o narození syna přiměla makedonského krále Filipa, aby se svými druhy tuto velkolepou událost nad jiné významnou nejenom pro něj, ale i pro celou Makedonii náležitě oslavil. V dusném velitelském stanu i v celém táboře se nezřízeně pilo, zpívalo, hulákalo, křepčilo a posléze divoce smilnilo s otrokyněmi a znásilňovanými zajatkyněmi z dobytého a v ožehlé trosky proměněného města Poteidaie, ale i s mladíky, jak bývalo v antickém Řecku dosti rozšířeným návykem.

Ráznost Filipova počínání již v době, kdy se ujímal vlády, připomínala procitání tygra. Během několika měsíců smetl z kolbiště všechny své odpůrce a s nástupem zimy roku 359/8 přikročil k usilovné výstavbě

a výcviku své armády, která ho provolala králem. Vládce sousední Illyrie Bardylis pochopil, že invaze do Makedonie, kterou chystal, by mu v dané chvíli mohla přijít pěkně draho. Proto ji uvážlivě odložil na příhodnější dobu.

Smrt krále sousední Paionie na počátku nového roku 358 přiměla makedonského krále Filipa k rozhodnému kroku. Dříve než následník zesnulého vládce stačil usednout na trůn, Filip s vojskem přes své severní hranice vpadl do Paionie a rychlou porážkou jejího vojska, které se mu pokoušelo postavit na odpor, donutil paionské představitele, aby uznali nadvládu Makedonie.

Snadným úspěchem se nedal ukolébat ke spokojenému vyčkávání s rukama v klíně. Povolal do zbraně všechny tělesně zdatné muže a s desetitisícovým sborem pěchoty a víc než šesti stovkami jezdců vytáhl na západ do Lynkéstidy. Illyrský král Bardylis se začal obávat Filipovy zjevně narůstající síly a rozhodnosti. Nabídl mu uzavření mírové dohody, kterou si chtěl pojistit územní zisk z bojů s vojsky krále Perdikka.

Filip však nemínil Illyrům ponechat ani píď makedonského území, které uchvátili v nedávné krvavé válce. Mírovou dohodu proto odmítl a rozhodl se změřit si s nimi síly, i když si uvědomoval, že jsou protivníky, kteří v boji neznají slitování. Byl odhodlán neznat ho také.

Obě armády na sebe narazily na pláni poblíž dnešního Monastyru u Ochridského jezera. Jejich síly byly početně vyrovnané. Makedonci však měli lepší velení, výzbroj i výcvik. Králi Filipovi se naskytla příležitost v roli vojevůdce svést velkou bitvu s rozhodujícími důsledky.

Vojska se sešikovala proti sobě. Filip v plné zbroji, na hlavě lesklou přilbu, hruď krytou plechovým krunýřem, osobně objížděl falangu pěchoty a pomáhal ji řadit do bitevního čtverhranu. Jezdce umístil na pravé křídlo s úkolem v průběhu boje na jeho pokyn obchvátit a rozrazit levé křídlo nepřítele. Střed a levé křídlo své vlastní bojové sestavy posunul o něco zpět, takže vznikl doprava vysunutý šikmý výstupek. Byla to sestava, kterou s oblibou používal jeho velký učitel Epameinóndás.

Illyrský král Bardylis postřehl nebezpečí jezdeckého obchvatu zleva, a tak sešikoval své pěší jednotky do tvaru protáhlého obdélníku s volným středem. Jeho pravé křídlo se však při zahájení bitvy za postupu proti šikmé formaci Makedonců prohnulo jako luk. Šik illyrské pěchoty se tím zároveň roztáhl do šířky, takže se jeho souvislá linie potrhala.

Přibližně uprostřed šiku, kde sám král Bardylis, obklopen elitním oddílem, sledoval z válečného vozu rozvinutí bitvy, vznikla široká trhlina. V té chvíli vyslal Filip kurýra na pravé křídlo s rozkazem pro jízdu k obchvatnému úderu do boku a týlu potrhaného illyrského tvaru. Sám vyrazil vpřed proti nejsilnějšímu uskupení nepřítele, následován v celé šíři bojové sestavy sevřenými falangami pěšáků, krytými velkými podlouhlými štíty a ježícími se dlouhými sarissami, pětimetrovými kopími s dvojdílnými, uprostřed kovovou objímkou spojenými žerděmi. Rozpoutala se krvavá několikahodinová lítá řež, na jejímž konci leželo na zdupaném bojišti přes sedm tisíc mrtvých či těžce raněných Illyrů.

Král Bardylis prchal se zbylou čtvrtinou svých vojsk. Bitva, kterou král Filip rozhodl útokem na nejsilnější místo nepřátelského šiku, skončila. Po nezbytném odpočinku, ošetření ran a pochování padlých nastal čas mírového jednání obou vladařů.

Schlíplý Bardylis přistoupil na Filipův nekompromisní požadavek, aby Illyrové vyklidili všechna západomakedonská území dobytá v minulé válce, zaplatili válečnou náhradu a zřekli se napříště válečných výbojů proti Makedonii. Čtyřiadvacetiletý Filip II., vědom si své nabyté síly a převahy, jednal jako sebevědomý vítěz, který smetl z cesty všechny své rivaly, pomstil smrt svého bratra a plně odčinil nedávné pokoření makedonské královské moci. V očích makedonského lidu se stal rázem největším ze všech dosavadních makedonských králů. Vítězství nad illyrským králem si pojistil jeho souhlasem s uzavřením sňatku s jeho dcerou Audatou.

Manželství již tehdy vladaři uzavírali nikoli z lásky, nýbrž především k utvrzení mocenských vztahů a zajištění potomstva pro spolehlivé trvání dynastie. Neznamenalo také pro manžele žádné omezování sexuálních choutek. V zemích, jako byla tehdejší Makedonie, Illyrie nebo Thrákie, bývalo zvykem mít podle potřeby nebo milostné chuti i několik manželek, které ovšem musely v sobě potlačit sklon k žárlivosti. Filip jich bude mít během své vlády, kromě příležitostných milostnic, celkem sedm. Dokonce se tehdy na jeho účet žertovalo, že si před každým tažením zajistil spojence nějakým novým sňatkem. Požadavek věrnosti se přísně naplňoval pouze u žen, aby si muži mohli být jisti svým otcovstvím, což ovšem neznamenalo, že ženy již tehdy nedokázaly, stejně jako v každé době, současnost nevyjímaje, najít způsob, jak věrnost

věrohodně předstírat a důsledky nevěry více nebo méně přesvědčivě zastírat.

Filipovo manželství s illyrskou princeznou Audatou bohužel netrvalo dlouho. Již na jaře roku 357 zemřela, nejspíš při porodu. Místo syna, po kterém Filip z dynastických důvodů přednostně toužil, mu zanechala dcerušku Kynanu. Za svou novou manželku si zvolil Filu, dceru svého oddaného knížete Derdata, vládnoucího pohraničnímu kmeni Elimiótů. Byla to rozhodně dobrá volba, jenže i Fila v létě roku 357, krátce po sňatku, zemřela. Filipovi nezbylo, než aby se opět poohlížel po vhodné nevěstě. Zatím si krátil noci s novou milenkou Filinnou, tanečnicí z Lárissy, sídla dynastie Aleuadů z Thessalie, kam zavítal s vojskem, aby vyhověl prosbě thessalských aristokratů a pomohl jim učinit přítrž krvavému teroru, který po zavraždění Alexandra z Fer rozpoutala jeho žena se svými bratry. Byla to pro něj vítaná příležitost k uplatnění svého vlivu v sousedním státečku. Využil jí úspěšně. Z jeho vášnivých spojení s Filinnou se narodil chlapec Arridaios, levoboček, který bohužel postrádal dynastický význam, neboť byl patrně vinou opilosti rodičů v okamžiku zplození postižen mentální zaostalostí.

V té době si král Filip vybral již svou třetí manželku. Volba padla na princeznu Myrtalé z épeirské královské dynastie Molossů, nazývanou Olympias. Byla sestřenicí krále Épeiru Arryba, takže sňatek s ní sliboval

Olympias, manželka krále Filipa.

králi Filipovi skrze příbuzenský svazek zajistit si spojenectví s Épeirem posilující jeho pozici proti vpádům z Illyrie.

S ohnivou osmnáctiletou krasavicí Olympiadou se Filip poznal již jako mladičký princ před nějakými čtyřmi pěti lety, v době svého zasvěcování do náboženských mystérií na Samothráce. Jeden druhému, podle Plútarcha, už tehdy padli do oka, ale oba byli příliš mladí, než aby se z jejich probuzené vášně vyvodilo nějaké závažnější rozhodnutí. Tím spíše, že Filip měl dost jiných starostí, než aby mohl ještě myslet na ženění s patnáctiletou dívenkou, i když se mu líbila. Nyní byla situace jiná, a tak zatoužil trvale sdílet lože s oslnivě krásnou épeirskou princeznou, vyznačující se tváří i postavou božské Afrodity.

Na podzim roku 357 ji se souhlasem épeirského krále a za účasti nejvznešenějších hostí v Pelle slavnostně pojal za manželku. Na svatební hostině v audienční síni královského paláce s mozaikovou podlahou se nestřídmě hodovalo za jásavých tónů píšťal a drnkotu strunných nástrojů, s produkcemi artistů, zápasníků a polonahých tanečnic. Nezřízeně se přitom popíjelo víno, na rozdíl od řecké zvyklosti neředěné vodou, takže narůstalo všeobecné rozjaření a mnozí z mužů rozvaleni na lehátkách nevázaně hlučeli a vyzpěvovali a při odchodu za tělesnou úlevou se zjevně potáceli a nestoudně chňapali chtivýma rukama po stehnech a klínech otrokyň roznášejících podnosy s rozmanitou pečení a džbány.

Novomanžel Filip s květinovým věncem ve vlasech, zrudlý a zpocený účinkem nemírného pití, pozdě v noci, když většina hostů se už zpila do němoty a upadla do mrákotného spánku, odvlekl Olympiadu do ložnice, kde ji povalil na široké kožešinové lože, strhal z ní šat a bez nejmenší snahy po něžnostech, jaké by měly předcházet milostnému splynutí těl, jí rozpáčil stehna a brutálně mezi ně s chrčivým zasupěním vrazil svůj ztopořený úd. Olympias v propukajícím vzrušení hlasitě zaúpěla a zkušeně mu sevřela boky pokrčenýma nohama. Filip v návalu rozkoše nepostřehl, že není první, kdo pronikl k tajemství jejího nádherného těla, které se s hlasitými vzdechy vlnilo a zmítalo pod ním. Mlhou opilosti v jeho vědomí proráželo nekonečné uspokojení, že se zmocňuje této božsky půvabné a nad jiné žádoucí ženy, kterou nyní dravě a bezohledně dychtil oplodnit, aby mu zrodila kýženého syna, následníka makedonského trůnu. S výkřikem vrcholné blaženosti pocítil výron semene tryskajícího do měkké, horké hloubky jejího slastného klínu.

Možná ještě nevěděl, že v žilách jeho ženy Myrtale, která si sama zakládá na vznešeném jménu Olympias, koluje žhavá krev vášnivé ženy, celou duší oddané kultu boha Dionýsa. V čele bakchantek, ozdobena věncem z břečťanu a vinné révy, se dává ovíjet hady, s nimiž se naučila zacházet již jako dítě v Dódoně, a provozuje smyslné tance v divoké extázi při dionýských slavnostech, kdy se bohu přinášejí oběti koz, jejichž krev se zachycuje do misek a pohárů a ještě horká se pije jako zdroj životních sil. Na rožni se pak opékají poražená zvířata a sousta pečeně se náruživě zapíjejí vínem až do podroušenosti, v níž se bakchantky beze studu páří s opilými a prostopášně rozdychtěnými muži v nechutných orgiích.

Byla-li Olympias pravidelnou účastnicí těchto neřestných slavností, králi Filipovi to nevadí. Rozhodně ne dnes a v této noční chvíli. Usnul na zmuchlaném loži, černou kučeravou hlavu s hustou bradou položenou na nahých ňadrech své stejně zemdlené a tvrdě spící choti. Jeho svalnatá, osmahlá paže spočívala majetnicky na jejích bocích.

MAKEDONSKÉ VÝBOJE

Královy dobyvatelské plány nutně vyžadovaly spolehlivé finanční zajištění. Rozhodl se proto zmocnit se území kolem hory Pangaios, východně od řeky Strymónu, kde se nacházela bohatá ložiska zlata, stříbra a jiných důležitých kovů. Přivlastňovali si je Thrákové a Filip dlouho váhal, zda má podniknout tažení do těchto končin. Obával se, že ho řecký svět odsoudí jako agresora. Vhodnou záminku mu poskytlo město Krenides, ležící severovýchodně od Pangaiu a tvořící součást makedonské kolonie Tazos. Jeho obyvatelé (možná i na Filipův podnět) se na něj obrátili s prosbou o pomoc proti thrácké nadvládě. Filip na jaře roku 356 Krenides vojensky obsadil a přejmenoval je na Filippoi. Poté se postaral, aby se tam přistěhoval větší počet kolonistů, hlavně odborníků na těžbu rud. Zanedlouho do královské pokladnice začal přitékat proud zlata. Jeho celoroční přírůstek vzrostl o 1000 talentů, což znamenalo hodnotu 300 000 zlatých prutů. (Stříbrný řecký talent obnášel 100 min nebo 6000 drachem. Dvě až tři drachmy se v té době rovnaly denní mzdě dělníka. Mít tři nebo více talentů už znamenalo být boháčem.) Přírůstek Filipových příjmů přesahoval celoroční výnos celého athénského námořního impéria. Král si proto mohl dovolit ve velkém množství razit hodnotnou zlatou minci, zvanou filippeios, a stříbrnou siglos. Valnou část Filipových příjmů ovšem pohltily výdaje na armádu, která byla pilířem království, a úplatky zahraničním politikům a státníkům. Sám jednou chlubivě prohlásil: „Já jsem své království rozšířil spíše zlatem než zbraněmi."

Značné výdaje si vyžádala jeho rozmařilost, která se stala v celém Řecku příslovečnou. Hospodářské úspěchy Filipovy vlády samozřejmě nelze oddělit od úspěchů vojenských.

Obojí mu zajišťovala armáda, jejíž výzbroji, organizaci a výcviku věnoval prvořadou péči. V jejím čele stál on sám jako vrchní velitel, obklopený zhruba stovkou poradců a generálů z řad dolnomakedonské i hornomakedonské šlechty, pro něž se ujal Homérův řecký název „hetairoi", druhové. Patřili k nim jeho přední makedonští vojevůdci, z nichž nejpřednější byl Parmenión, a také několik význačných řeckých stratégů. Kromě vysoce postavených „druhů" si velice zakládal na tradičním jezdectvu, zvaném „jízdní druhové", složeném z Makedonců i najatých

Řeků. Jeho první eskadrona plnila v boji úkol královy tělesné stráže. Jezdectvo se z původního počtu osmi set mužů postupně rozrůstalo.

Základem Filipova vojska byla těžká pěchota, vybavená kovovými přilbami a ochrannými hrudními krunýři a pláty na pažích a nohou. Vyzbrojena byla krátkými meči, štíty a pětimetrovými i delšími kopími složenými ze dvou rozdělitelných částí. Tato pěchota v boji utvořila těsně sevřený čtverhranný šik, falangu o šestnácti řadách do šířky i hloubky. Postupovala stejným, rytmizovaným krokem s napřaženými kopími, opřenými o ramena předních řad jako obrovitý ježek, chráněný zepředu i z boků krunýřem štítů umožňujícím chránit falangu i proti šípům a kamenům padajícím shora. Falanga byla vycvičena tak, aby mohla na bojišti podle potřeby provádět organizované obraty k pochodu do stran nebo zpět, rozčlenit se k individuálnímu boji muže proti muži a seskupit řady k dalšímu postupu nebo ústupu.

Pro pěchotu se bojovníci verbovali v jednotlivých krajích v celé monarchii podle územní příslušnosti. Členila se na prapory v síle 1500 mužů, které se opět skládaly z menších jednotek, setnin, čet a družstev. Vedle řadové pěchoty Filip zformoval elitní pěší sbor takzvaných štítonošů v síle tří praporů po tisíci mužích. Zařazoval do nich zvlášť vybrané urostlé, tělesně zdatné muže, vybavené kratšími štíty a lehčí výzbrojí, usnadňující rychlý pohyb za pochodu i na bojišti při plnění zvláštních bojových úkolů, pro něž byli speciálně cvičeni.

Navíc ještě král Filip zřídil oddíl „královských pážat“, jehož příslušníky se stávali synové šlechticů do věku dvaceti let. Konali službu královské tělesné stráže a vojenské asistence při dvorských obřadech, slavnostech a vítání cizích diplomatů a vznešených hostí. Procházeli přitom průpravným vojenským výcvikem, takže tato služba byla jakousi kadetní školou velitelského dorostu. Zároveň byli pro krále zárukou, že jejich otcové mu spolehlivě budou zachovávat věrnost.

K armádě patřily dále oddíly lučištníků, obsluhy obřích praků, šípometů a strojů k vrhání ohně a také pomocné oddíly otroků určených k úpravě cest, stavbě mostů a k opevňovacím pracím. Filip měl i své loďstvo, i když se počtem a kvalitou lodí a zdatností osádek nevyrovnalo mohutnému loďstvu Athéňanů.

Celou svou armádu podrobil tvrdému výcviku, jakým neprošla žádná z armád řeckého světa, spartskou nevyjímaje. Celková síla Fili-

povy armády se pohybovala v rozmezí 35 až 50 tisíc mužů. Její početní růst obrážel prokazatelnou populační explozi v Makedonii, která byla důsledkem politické stability a hospodářského rozkvětu za Filipovy vlády. Počet obyvatel Makedonie včetně podrobených kmenů, zejména thráckého původu, lze odhadovat v té době až na půl milionu, což činilo dvakrát více, než kolik vykazovaly Athény.

Armáda byla pro Filipa nejenom nástrojem rozšiřování říše, ale i základem vzniku a upevňování nové národní jednoty. Vojsko také tradičně hrálo důležitou roli při nástupu nového krále k moci tím, že jej hromadným souhlasem schvalovalo a potvrzovalo jako svého velitele a vládce. Rovněž manifestačně potvrzovalo rozsudky a schvalovalo tresty nad velezrádci.

Makedonské zřízení bylo ovšem samovládnou monarchií, v níž se král více či méně dělil o moc s urozenými vládci provincií, s nimiž se snažil udržovat vzájemný vztah prvního mezi rovnými. Měl nad nimi tolik moci, kolik si jí s pomocí vojska, úplatků a všemožných výhod dokázal vynutit a udržet. Filip byl ovšem zřejmě nejsilnějším a také nejschopnějším králem v dosavadní historii Makedonie, který ovládal armádu autoritou vítězného vojevůdce a své odpůrce odklízel z cesty s nelítostnou důsledností. Po vzoru svého dávného předka z rodu Argeovců Alexandra I. usiloval o helénizaci, pořečťování života v Makedonii, což se mu nikoli bez námahy jakž takž dařilo v kruzích aristokratů, zatímco lid se nadále houževnatě, s vžitou setrvačností držel svých obyčejů. Královský palác v Pelle dal král vyzdobit malbami a sochami význačných řeckých umělců. Nelitoval peněz na chrámy a divadla, cvičiště, lázně, půvabná sloupořadí, prostorná náměstí, stromové aleje a parky na břehu jezera…

Ještě v roce 356, pro Filipa tak radostném a mimořádném, vzplanul ostrý spor mezi Thébami a Fókidou, když její bojovníci vtrhli do Delf a obsadili část posvátného areálu s Apollónovou svatyní. Thébané je obvinili z hrubého porušení nedotknutelnosti posvátného místa a dosáhli toho, že Fókis byla odsouzena k vysoké pokutě, kterou však nebyla schopna zaplatit. Sdružení států ochraňujících delfskou věštírnu, zvané Delfskou amfiktyonií, přes nesouhlas Athén a Sparty vypovědělo Fókidě svatou válku, jejíhož vedení se ujaly Théby. Fókové jim však uštědřili porážku, zmocnili se Apollónovy svatyně a z ukořistěného zlatého pokladu

si najali silnou žoldnéřskou armádu v čele s velitelem Filoménem a vtrhli s ní roku 354 do Thessalie. Žoldnéři tu začali plenit města a dopouštět se bestiálních násilností. Na obyvatelstvo Thessalie i spojeneckých Théb padl strach. Jejich představitelé požádali o pomoc Makedonii.

Králi Filipovi jejich žádost přišla vhod. Dokončil právě vojenské zajištění makedonského pobřeží dobytím města Methóné, poslední řecké obce při Thermajském zálivu, která odolávala jeho mocenské expanzi, takže měl nyní volné ruce. Při jejím obléhání, když na koni vedl útok pěchoty, ho postihla věštbou předvídaná nehoda. Šíp vystřelený z hradeb jej zasáhl do pravého oka. Mnoho nechybělo, aby prorazil kost očního důlku a vnikl do mozku. Šťastnou náhodou Filip těžké zranění přežil. Oko však bylo navždy ztraceno. Město bylo nakonec dobyto, obyvatelé, kteří zůstali naživu, vyhnáni a budovy pobořeny a vypáleny v odvetě za odpor, při jehož zdolávání přišel o oko.

A tak se svou dobře vyzbrojenou a vysoce bojeschopnou jízdou a pěchotou se jednooký král Filip po důkladných několikaměsíčních přípravách vydal roku 353 do Thessalie sužované vpádem fóckých žoldnéřů. Rozhořela se vleklá, tzv. svatá válka, která se protáhla na celý rok. Ve dvou velkých bitvách s fóckým vojskem, jehož padlého vrchního velitele Filoména nahradil obratný stratég Onomarchos, se Filipovi nepodařilo dosáhnout rozhodného úspěchu. Až na jaře následujícího roku 352 si konečně na tvrdošíjných fóckých žoldnéřích řádně zchladil žáhu. V rozhodující bitvě ve Fthíótské Achaii nepřítele rozdrtil. V krvavé řeži padly tisíce Fóků i s vrchním velitelem Onomarchem. Zajaté předáky města i hlavní velitele vojska Filip nařídil jako chrámové lupiče za vyrabování Delf potrestat ukřižováním. Na tři tisíce zajatců dal mimo to utopit v moři.

Hned poté obsadil nedaleký důležitý přístav Pagasai. Dobyl i město Ferai, které Fókům pomáhalo. Své postavení v Thessalii si Filip upevnil milostným vztahem s Nikésipolidou z Fer, která se tak stala jeho konkubínou. Olympiadě svou nevěrou, vzdor obvyklosti takovýchto vztahů, jistě pohnul žlučí. Získala však důvod pro své vlastní mimomanželské radovánky, jimž se, jak se zdá, nijak nevyhýbala. Filip skrze svou milostnici získal ovšem přízeň Thessalů. Jmenovali ho vládcem Thessalie s titulem archonta a jako takový nabyl rozhodujícího postavení v Delfské amfiktyonii.

Olympiadě se doneslo, že manželova konkubína Nikésipolis ovládá tradiční umění proslulých thessalských čarodějek míchat rozličné magické lektvary. Byla přesvědčena, že krále očarovala. Pozvala ji k sobě do Pelly. Zjistila, že je to žena nejenom krásná, ale i chytrá a důvtipná a také dobře vychovaná. Nalezla v ní zalíbení.

„Nic nedám na pomluvy, má milá," ujistila ji. „Ty sama působíš největším kouzlem." Obě ženy prý uzavřely trvalé přátelství. Po Nikésipolidině předčasné smrti Olympias vychovávala její dcerku Thessaloniku, narozenou z Nikésipolidina spojení s Filipem a provdanou později za Kassandra, syna makedonského šlechtice Antipatra, o němž ještě bude řeč v souvislosti s Alexandrem. Její vztah k Nikésipolidě je důkazem, že vzdor své vášnivé povaze, která by se nezastavila ani před vraždou, pokud by bylo ohroženo její postavení královny nebo následnictví jejího syna, souložnice svého manžela v duchu tehdejší morálky brala koneckonců bez žárlivé zloby prostě na vědomí. Ostatně sama si v extázi dionýských slavností rovněž dopřávala sexuálních rozkoší plnými doušky bez výčitek svědomí, ovšem na rozdíl od Filipa v přísné tajnosti.

Po úspěšném tažení v Thessalii zamýšlel Filip proniknout do hloubi středního Řecka, ale když jeho zvědové zjistili, že spojenci Fóků Sparťané, Achajové a Athéňané zaujali obranné postavení v Thermopylách, rozhodl se pro návrat. Tažení i tak splnilo svůj účel. Dobyl si jím uznání jako ochránce Delf, nejvýznamnější helénské svatyně. Makedonie se jeho zásluhou stala členem Delfské amfiktyonie a byla poctěna pověřením organizovat pýthijské hry. Makedonci byli nyní díky jeho zásluhám uznáni za Řeky s právem účastnit se olympijských her.

S uspokojením si uvědomoval, že při spojenectví s Thébami má už v dané chvíli jeho monarchie v Řecku jediného protivníka, který se jí vyrovnal silou, Athény. Začal proto usilovat o jejich oslabování. Penězi i hrozbami přiměl řadu thráckých měst, aby s Athénami zrušila své spojenecké úmluvy. Získáním Byzantia na Bosporu dostal pod svou kontrolu athénský obchod s Černomořím. Povážlivě jej narušoval přepady athénských lodí.

V roce 352 Athéňané vypravili invazní loďstvo na thrácký Chersonésos, aby vojensky zajistili své politické a obchodní zájmy v této oblasti. Vojsko, které tu vylodili pod velením admirála Charéta, postupovalo s odstrašující krutostí. Po dobytí Séstu dal admirál všechny muže

schopné boje popravit a zbytek obyvatelstva prodal do otroctví. Thrácký Chersonésos pak obsadily athénské posádky.

V odpověď na athénskou iniciativu se koncem roku vypravil i král Filip s mohutným vojskem do východní Thrákie a postupně ovládl celé území podél Egejského moře kromě thráckého Chersonésu a poloostrova Chalkidy.

Nedlouho poté, snad v roce 350, možná i o rok později, jeho vojsko dobylo a zpustošilo město Stageiru ve východním cípu Chalkidy, rodiště velkého filozofa Aristotela, kterého král Filip v budoucnu učiní vychovatelem svého syna. Na jeho počest a z úcty k jeho vědění dá poničené město znovu vybudovat. Mezitím však v letech 349 a 348 zahájil makedonský král válečné tažení proti chalkidickému spolku vedenému Olynthem, který s ním před delší dobou uzavřel spojenectví. Důvodem k Filipovu nepřátelství bylo, že Olynťané poskytli útočiště dvěma Filipovým nevlastním bratřím z nemanželského lože, Arridaiovi a Meneláovi, kteří proti Filipovi svého času podněcovali odboj v zápolení o trůn. Filip poslal nyní Olynthu ultimátum požadující vydání obou uprchlíků. Olynťané však místo odpovědi uzavřeli spojenectví s Athénami v očekávání jejich vydatné podpory proti Makedonii. Ta však nestála za řeč, neboť Athéňané byli v dané chvíli zaměstnáni řešením situace na ostrově Euboii, kde nebezpečně ztráceli vliv. Filip obratnými nabídkami mírového jednání, za něž se přimlouvali i zástupci Euboie, udržoval Athény v nečinnosti a přitom dobýval jedno chalkidské město za druhým. Když jeho vojsko dorazilo až k hradbám Olynthu, podařilo se mu za tučný úplatek získat dva zrádce ochotné ve chvíli útoku otevřít Makedoncům bránu. To se skutečně událo, jakmile Filipovo obléhací vojsko vyrazilo na zteč. Olynthos padl a Filip nařídil zničit jej tak, aby už nikdy nevstal z trosek a popela. Obyvatelé byli pozajímáni a určeni k prodeji do otroctví. Makedonští exulanti Arridaios a Meneláos včas uprchli do Athén, jejichž politikové se nyní neúspěšně pokoušeli slátat koalici řeckých států proti makedonské rozpínavosti.

Počátkem roku 346, po předchozí neochotě jednat o míru, vyslali do Pelly desetičlenné poselstvo v čele s agilním, možná i podplaceným stoupencem dohody Filokratem. Členem poselstva byl i věhlasný řečník Démosthenés, který byl Filipovým nesmiřitelným odpůrcem.

Nakonec se při druhém setkání athénských vyslanců s makedonským králem ve Ferách podařilo uzavřít mír zvaný Filokratův. Athény

i Makedonie navzájem uznaly své mocenské zájmy na řeckém území. Makedonský král si však výslovně vyhradil právo zakročovat proti jakémukoli odporu v oblasti své mocenské působnosti. Athéňané uznali ztrátu všech svých měst na severu včetně přístavu Amfipole, kdežto král Filip se naproti tomu zavázal, že nebude ohrožovat athénská města na Chersonésu. S využitím smlouvy, která potvrzovala jeho doživotní vladařství v Thessalii získal Filip vliv v Megaře a na Euboii, vytvořil protispartskou koalici a velkým válečným tažením do Illyrie posunul hranice makedonského království až k Jadranu.

Démosthenés.

Po uzavření míru s Athénami se král Filip vrátil k svému záměru podniknout výpravu do středního Řecka. Bez nesnází tentokrát prošel se svým vojskem Thermopylským průsmykem. Zlomil odpor Fóků v Boiótii a pronikl do Fókidy, odkud vytlačil fócké žoldnéřské vojsko pod velením Falaika, které se mu ani nepokusilo klást vážnější odpor. Jako představitel Delfské amfiktyonie uložil Fókidě pokutu za uloupení pokladů v delfské svatyni. Zároveň nařídil zničit fócká města, takže jejich obyvatelům nezbylo než se uchýlit do venkovských osad. Filip se nyní, po úspěšném dokončení zákroku, stal řádným členem amfiktyonie, v níž mu připadly oba hlasy vyloučených Fóků. Zároveň byl pověřen předsednictvím delfských pýthijských her, které patřily k nejvýznamnějším helénským kulturním a sportovním slavnostem.

Athéňané ovšem s přísným potrestáním Fóků stejně jako s Filipovým členstvím v amfiktyonii odmítali souhlasit. Na protest odřekli svou účast na olympijských hrách. V Athénách totiž nabyli převahy Filipovi odpůrci. Odhlasovali zrušení Filokratova míru, a dokonce rozhodli o trestu smrti pro jeho iniciátory. Filipův nezdar v bojích se Skythy povzbudil jeho athénské nepřátele k tomu, že proti němu uzavřeli spojenectví s Thébany, kteří se mu pokusili znemožnit nábožensky zdůvodněné tažení proti Amfisse, odhlasované delfským spolkem. Filip však důsledně splnil usnesení a Amfissu bezohledným útokem dobyl a zpustošil. Démosthenés na shromáždění v Athénách nenávistně vyzýval k odboji proti makedonskému králi: „Vždyť ten Filippos nejenže není Helénem, k Helénům nepatří, ale není ani barbarem z těch končin, které lze jmenovat se ctí, nýbrž je to ničema z Makedonie, odkud dříve nebylo možné koupit ani pořádného otroka! Opravdu, do které krajnosti ještě nezašel ve své zvůli? Což nepořádá při současném vyhlazování měst pýthijské hry, společnou slavnost všech Helénů? Což neposílá do Delf, nechce-li se mu tam osobně, jako pořadatele závodů své otroky? Neposílá své nájezdníky jednou do Porthmu, aby vyhnali eretrijský lid, podruhé k Orei, aby nastolil tyrana Filistida? A přesto se Helénové vydrží na to dívat. Jako by to bylo jen něco jako krupobití, každý se modlí, aby to nepostihlo jeho, ale nikdo se nepokouší něco proti tomu udělat. Nejenže nikdo nespěchá na pomoc, když znásilňuje Helladu, nebrání se, ani když je utiskován sám. Tady už přestává všechno… A tak tedy my, mužové athénští, dokud jsme tady, dokud máme svůj velký stát, dostatek prostředků, všeobecnou

vážnost, jak je naší povinností se zachovat? Sami nejdříve schystejme obranu, to jest lodě, peníze a vojsko. Vždyť i kdyby ostatní byli ochotni otročit, musíme alespoň my zápasit o svobodu…“

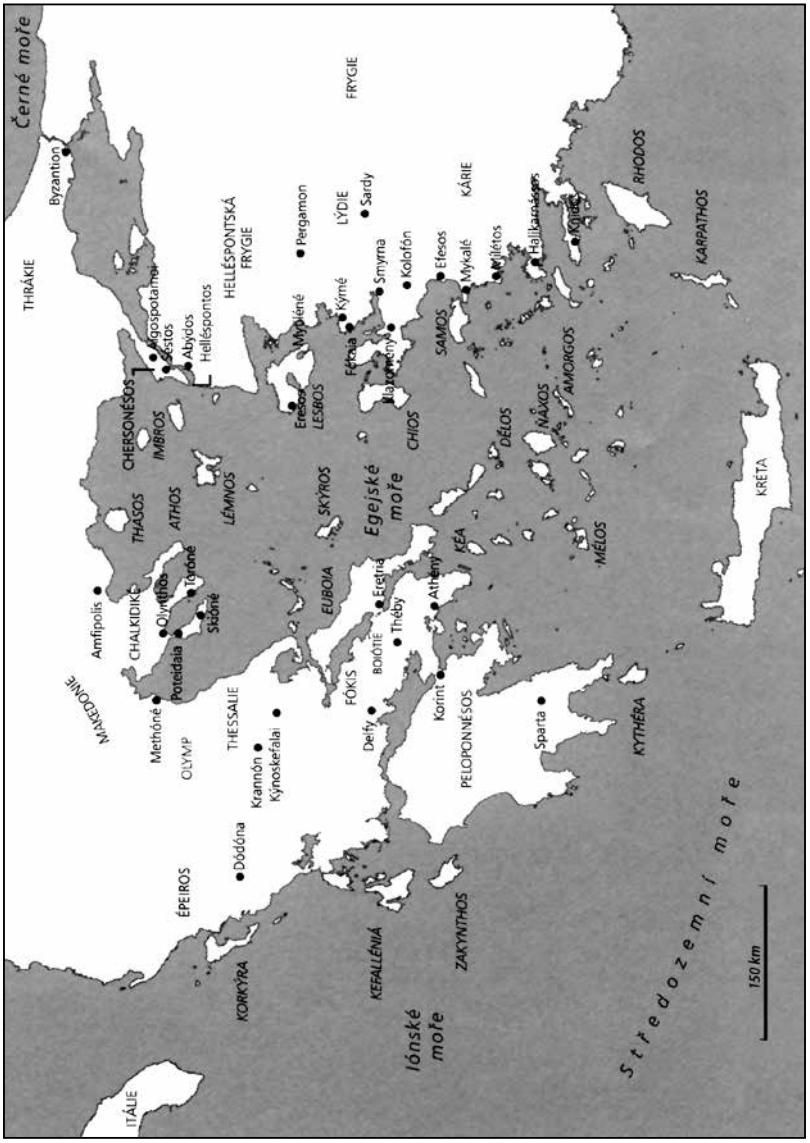

Dějiště starořecké historie.

KDO VŮBEC BYLI MAKEDONCI?

Jeden z řeckých kmenů, který na úsvitu dějin obýval lesy a planiny na vrcholcích hor severně od Olympu na pomezí Épeiru. Postupně ovládl svahy až k úpatí pohoří, z jehož hřebene se rozvíral pohled do lákavě zeleného, úrodného údolí, kam stékaly vodopády průzračných horských bystřin, a ještě dál až k obzoru na modré moře, které se tehdy Thermajským zálivem hluboko zakusovalo do pobřeží (zatímco dnes je přibližně o dvacet kilometrů zatlačeno dál od původního břehu naplavenou zeminou z hor). Na samém okraji pohoří makedonští pastevci, lovci a zemědělci založili nedaleko dnešní Soluně město Aigai (pozdější Edessu), které se nadlouho stalo jejich metropolí, sídlem vládců z rodu Argeovců odvozujících svůj původ od mytického hrdiny Héraklea, syna Diova. Jejich dávný praděd Témenos, jak se zapřísahal makedonský král Alexandr I. před kněžími Diova chrámu v Olympii, byl jeho přímým potomkem, který přesídlil do Makedonie z Peloponéského Argu. (Ve skutečnosti šlo nejspíš o vesnici Argos v makedonských horách.)

Aby Argeovci obstáli jako vládci kmene, museli prokazovat, že jsou statečnými bojovníky, úspěšnými vojevůdci, obratnými vyjednávači, výmluvnými řečníky, zdatnými lovci a nezdolnými pijáky. Opírali se o kmenovou šlechtu, která neuznávala za muže toho, kdo na lovu nezabil divočáka a v boji alespoň jednoho nepřítele.

Pod vedením panovnického rodu Argeovců začali Makedonci pronikat na sever do okrajových oblastí za Thermajským zálivem a poté i na východ za řeku Axios. Přitom si podmaňovali spřízněné kmeny Elimiótů, Orestů, Lynkestů, Tymfanů a Pelagonů. Od konce 6. století před naším letopočtem se tak rodila bojovná makedonská říše zřetelně se dělící na nížinnou dolní provincii, rozkládající se kolem Thermajského zálivu, a vysoko položenou provincii horní. Na severozápadě a západě Makedonie sousedila s územím divokých illyrských kmenů (sídlících v oblasti dnešní Albánie a Srbska), s nimiž se střetala v nepřetržitých pohraničních půtkách. Na severu a severovýchodě musela čelit loupeživým nájezdům výbojných Thráků, obývajících území dnešního Bulharska. Obtíže začaly makedonským vládcům působit i rozmáhající se řecké městské státy, především mocensky dravé Théby…

První z makedonských králů Alexandr I., který vládl po většinu 5. století před naším letopočtem, se v řeckém světě netěšil příliš velké úctě a vážnosti. Posměšně byl nazýván Helénofilem (Řekomilem), neboť se snažil ze všech sil co nejvíce připodobňovat Makedonii řeckým městským státům, pokládajícím Makedonce za obhroublé, neotesané barbary, kteří se oblékají do kůží, náruživě se opíjejí a nedá se jim věřit. Nedovolovaly jim z toho důvodu účast na olympijských hrách, dokud se jejich vládce nevykázal vyspekulovaným rodokmenem prokazujícím pokrevní příbuzenství dynastie Argeovců s králi Argu.

Jestliže se Alexandr I. navzdory svým vladařským úspěchům nedomohl úcty v řeckém světě, o nic lépe se Řekům nejevil ani jeho syn a nástupce Perdikkás II. V peloponéské válce střídal své spojenectví hned se Spartou, hned s Athénami podle okamžitého prospěchu. Oběma válčícím stranám dodával dříví na stavbu lodí a výrobu vesel a oštěpů. Bez rozpaků porušoval úmluvy a úspěšně se snažil vyhýbat se přímé účasti Makedonie v bojích. S mocnými Athénami uzavřel smlouvu o míru a přátelství, kterou obě strany dodržovaly, ale i bez okolků porušovaly, jak se jim zrovna hodilo. Athéňané si navykli vměšovat se do správy Makedonie a přisvojovali si právo rozhodovat, s kým smí Perdikkás být zadobře a komu může dodávat suroviny, kterými jeho země oplývá. Makedonský vládce neměl na výběr jiné možnosti, jak by se dalo čelit hrubému nátlaku, než neupřímnost, lest a neplnění slibů a úmluv. Země nebyla tehdy ještě tak silná, aby se mohla postavit Athénám otevřeně na odpor s vyhlídkou na úspěch.

V roce 413 př. n. l. nebo možná o rok později usedl na makedonský trůn Perdikkův syn Archeláos, když postupně zlikvidoval svého strýce, bratrance i vlastního bratra a oženil se s vdovou po zemřelém otci, tedy se svou macechou. Nutno mu přiznat, že nejlépe ze všech předchůdců vystihl, co je třeba učinit pro rozvoj Makedonie: zvětšit územní rozlohu země a povznést její kulturu. Především bylo zapotřebí zabezpečit hranice před neustálými nájezdy bojovných sousedů. To vyžadovalo pevné sjednocení Horní i Dolní Makedonie v nerozborný celek a vytvoření silné a vysoce bojeschopné armády. Jejím základem po vzoru děda Alexandra učinil jezdectvo složené z příslušníků urozených rodů oddaně sloužících králi jako jeho druhové či bratři ve zbrani (hetairové). Kromě toho však vytvořil pěchotu jako jezdcům rovnocenný

sbor druhů bojujících pěšmo (pezetairové). Postaral se zároveň o dokonalé vyzbrojení bojovníků meči, oštěpy, štíty, ochrannými krunýři a přilbami. Zajistil pro vojsko dostatek koní, vozů i válečného materiálu. Dal vybudovat síť cest a pevností. Zdokonalil tak dosažitelnost kterékoli oblasti svého státu. Zpevnil zároveň správu celé země a závislost okrajových podrobených kmenů na své ústřední moci. Na rozhraní století byl již schopen podnikat válečné výboje k rozšíření územní rozlohy svého království, když dobyl Thessalii a podrobil si chalkidický kmenový svaz.

Zbytky královského paláce v Aigách.

Archeláos zároveň pochopil, že v zájmu rozvoje země je třeba její helénizací prohloubit všestranné sepětí s řeckým světem. V Díonu dal zbudovat devíti múzám zasvěcené stadiony pro olympijské atletické a kulturní soutěže. Štědře podporoval literaturu, vědu i umění. Slavného malíře Zeuxida přizval k výzdobě svého paláce v Aigách. Někdy kolem roku 410 se rozhodl přestěhovat svou rezidenci do rozlehlé, nadmíru úrodné, místy mokřinaté nížiny blíže k mořskému pobřeží. Tady

z jeho vůle vzniklo nové hlavní město Pella, přibližně na půl cesty mezi Edessou a osmdesát kilometrů vzdálenou Soluní. (Z někdejšího lidnatého města ovšem dnes zbyly divokou vegetací zarostlé ruiny, které teprve v roce 1956 začaly odkrývat krumpáče a lopaty archeologů. Vykopávky dokazují, že město bylo budováno plánovitě podle helénského vzoru, s pravidelně vytyčenou sítí pravoúhle se protínajících ulic. Byly objeveny zbytky důmyslné kanalizace a keramické trubky přivádějící vodu do nádrží v jednotlivých čtvrtích. Odkryté sloupy a mozaikové podlahy svědčí o výstavnosti rozlehlého královského paláce.)

Zbytky královského paláce v Pelle.

Archeláův dvůr proslul okázalým přepychem a rozkošnickou nevázaností. Jen málokdo z význačných osobností, které sem byly zvány, si dokázal odepřít příjemnosti, které tu každého z hostí čekaly.

Makedonie se pod Archeláovou vládou zdála být na nejlepší cestě k tomu, aby zaujala úctyhodné místo mezi předními řeckými státy. Avšak ve chvíli, kdy byl Archeláos zavražděn, celá jeho mocenská konstrukce se zhroutila. Provinční kmenoví vládci se dychtivě stavěli na vlastní

nohy. Přestali dbát o pořečťování svých kmenů a vraceli se k svým barbarským návykům. Jména Agathón ani Eurípidés jim nic neříkala. Vyžívali se v lovech a nevázaných pitkách, při nichž pili víno z buvolích rohů a oddávali se sexuálním orgiím.

Po Archeláově smrti nadešlo čtyřicetileté období anarchie a mocenských intrik. Nedospělý Archeláův syn Orestés byl svěřen výchovné péči Airópa, knížete z Lynkéstidy. Zpočátku vládli společně, ale roku 396 se Airópos Oresta zbavil a chopil se vlády sám. Za dva roky však zemřel a na trůně ho nahradil jeho syn Pausániás. Toho však vzápětí svrhl právoplatný následník trůnu Amyntás z argeovské dynastie, vnuk Alexandra I. Již před třiceti lety se neúspěšně pokusil zmocnit se trůnu, na němž se tehdy usadil jeho strýc Perdikkás. Nyní mu táhlo již na šedesátku, ale jeho nástup k moci se ani tentokrát neobešel bez potíží. Šlechtici z Lynkéstidy pod vedením Pausániova syna s pomocí bojovníků z Illyrie zaútočili na hlavní město a donutili Amynta k útěku z Makedonie. Uprchlík se však v roce 392 v čele vojska složeného z Thessalů vrátil a chopil se s konečnou platností vlády jakožto Amyntás III. Na stará kolena zplodil ještě tři syny z manželského lože, kteří spolu se třemi nemanželskými potomky tvořili dosti početnou řadu uchazečů o trůn. Nejmladší z nich, Filip, se narodil roku 383/2. Vzhledem k otcovu pokročilému věku 65 let se šuškalo, že snad ani není královým synem stejně jako oba jeho rodní bratři.

Pro mocnosti, jakými byly Athény nebo Sparta, měla Makedonie tehdy význam pouhého nárazníkového státu, zachycujícího přívalové vlny loupeživých nájezdů divokých hord ze severu, Triballů, Thráků či Chalkiďanů. Král Amyntás byl pro ně obyčejným pěšcem na šachovnici jejich mocenských rozehrávek sledujících zabezpečení obchodní cesty k Černému moři. Když Sparta podnikla válečné tažení proti Olynthu, neučinila tak na podporu makedonských zájmů, ale aby ochromila sílící moc chalkidického svazku, jemuž stál Olynthos v čele. Vítězství Sparty v roce 379 také vzápětí přivodilo rozpad svazku. Sparťané to mylně pokládali za svůj veliký úspěch. Teprve vzdálená budoucnost ukáže, že zničili společenství států, které bylo schopné jako jediné zadržet bleskový vzestup makedonské moci.

Až do té doby si většina vládců Makedonie z rodu Argeovců ničím nezískala obdiv řeckého světa. Amyntás jejich bídnou reputaci ještě

zvýraznil. Uzavíral bez ladu a skladu s kdekým spojenectví a hned je zase porušoval a nahrazoval jiným, které nezřídka degenerovalo ve vztah bezpáteřné vazalské závislosti, v jakou se zvrhávalo spojenectví s Athénami, kterým se očividně stárnoucí král snažil zachraňovat svou říši.

Mocenský i morální úpadek makedonského dvora vyvrcholil královraždou, kterou měl na svědomí mladý aristokrat Ptolemaios, milenec Amyntovy manželky královny Eurydiky, který toužil po královské koruně. Usednout na násilně uprázdněný trůn však pro Ptolemaia nebylo tak snadné, jak se domníval. S oprávněným nárokem na převzetí vlády totiž vystoupil nejstarší ze tří Amyntových legitimních synů, Alexandr II.

Právoplatnost jeho následnictví se nedala popřít, avšak dopustil se vážné chyby, když se zapletl do ozbrojeného zápolení dvou uchazečů o moc v sousední Thessalii. Jeho nepřítomnosti v zemi využil zhrzený Ptolemaios k pokusu zmocnit se koruny. Narazil však na tak silný odpor šlechty, že musel být do země pozván proslulý thébský státník Pelopidás, aby rozhodl, kdo má právo ujmout se vlády. Výrok arbitra vyzněl ve prospěch Alexandra. Ptolemaios se tvářil, že se tomuto rozhodnutí podřizuje, avšak jen do chvíle, než Pelopidás opustil zemi. Pak ihned povolil uzdu své zákeřné úskočnosti. Mladý král Alexandr II. byl na jeho příkaz úkladně zavražděn. Zároveň se Ptolemaios ujal vlády jako regent zastupující nedospělého Alexandrova bratra Perdikka, kterému nyní příslušelo následnické právo. Ve snaze zajistit si zahraniční podporu sjednal spojenectví s Thébami, které nedávnou porážkou Sparty v bitvě u Leukter (371) vyvrátily pověst její neporazitelnosti a staly se nejmocnějším městským státem v Řecku. Na důkaz dobré vůle poslal do Théb skupinu vysoce urozených rukojmí, vybraných nejspíš z nepohodlných jedinců, které potřeboval odklidit ze své blízkosti. Byl mezi nimi i tehdy patnáctiletý Filip, nejmladší a poslední živý z manželských synů krále Amynta, právoplatný následník trůnu.

NÁSTUP NOVÝCH ČASŮ

V Thébách se k princi Filipovi chovali s náležitou úctou a ubytovali jej v honosném domě thébského vojevůdce Pammena, který mu umožnil zdokonalovat se v ovládání zbraní a v technice boje pěchoty i jezdectva. Seznámil se tu i se slavným thébským vojevůdcem Epameinóndem, snad největším tehdejším řeckým stratégem, strůjcem nedávného velkolepého vítězství nad obávanými spartskými voji u Leukter. Generál si tělesně zdatného a bystrého prince oblíbil a začal ho soustavně zasvěcovat do tajů vojenského umění. Brával ho s sebou na cvičení vybraného elitního pluku thébské pěchoty a poučoval ho o taktice boje pěší falangy v promyšlené a dokonale nacvičené součinnosti s oddíly jezdectva. Vštěpoval mu, jak je důležité, aby základ vojska tvořil stálý, neustále cvičený a k boji pohotový ozbrojený sbor. Objasňoval mu i důležitost propojení velitelů všech bojových součástí a jejich jasné předchozí domluvy s vrchním velitelem a plnění jeho rozkazů, jejichž předávání během boje zajišťují příslušníci velitelského štábu používající k jejich doručování koní anebo zvukových či viditelných signálů. Prozradil mu i tajemství svých vítězných bitev: „Musíš nepřítele překvapit něčím, co rozhodně nečeká. Udeřit rychle všemi použitelnými prostředky, s vynaložením veškeré síly, a hlavně úder vést nikoli na nejslabší článek jeho bojové sestavy, ale naopak prudkým náporem rozbít jeho šik tam, kde je nejsilnější."

Princ Filip si pečlivě ukládal do paměti poučky velkého stratéga. Za mnoho let je s úspěchem uplatní v řízení svých vlastních vítězných bitev. Všímal si i slabin thébské demokracie: neustálých intrik politických seskupení, nedostatku silné výkonné moci, nemožnosti prosadit rychlé účinné rozhodnutí v případech jeho naléhavé potřeby, nepředpokládaných obtíží při dosahování nezbytné všeobecné shody, nemožnosti dlouhodobého plánování vinou každoročních změn vyplývajících z voleb. Pochopil, že makedonský „feudalismus" s absolutní mocí krále, který je v očích řeckých států předmětem pohrdání jako zaostalá forma státního zřízení, může být při účelném a rozumném použití zdrojem síly a vitality.

V době, kdy se princ Filip v Thébách pilně vzdělával ve vojenství a pýthagorovské filozofii, narůstal v Makedonii odpor proti Ptolemaiově vládě.

Nikdo přitom nebral ohled na prostředního z trojice královských bratří Perdikka, v té době ještě nezletilého jinocha. Pokládali ho za neškodného snílka, který po dědovi Archeláovi zdědil zálibu v literatuře a filozofii. To byla vážná chyba v kalkulaci. Perdikkás dokázal trpělivě vyčkávat. V okamžiku, kdy dosáhl plnoletosti (roku 365/4), začal jednat jako král. Především nařídil odklidit Ptolemaia. Z historické scény zmizela zároveň i jeho manželka Eurydika, Perdikkova matka. Zařídil propuštění nebo možná i útěk mladšího bratra Filipa z thébského rukojmí. Bratru Filipovi se v zájmu udržování dobrých vzájemných vztahů rozhodl svěřit vládu nad některou z provincií s pravomocí najímat a cvičit vojsko k její obraně.

Filip bratrovu nabídku s radostí přijal. Poskytovala mu příležitost uplatnit v praxi své rozsáhlé vojenské znalosti získané za pobytu v Thébách od velkého Epameinónda. V severní provincii Makedonie začal organizovat vojsko podle svých představ, dobře a účelně vyzbrojené, pohyblivé, důkladně vycvičené, fyzicky otužilé, vytrvalé a stmelené železnou kázní. Kázeňské přestupky trestal s nesmlouvavou tvrdostí. Velitel, který si dovolil vykoupat se v teplé lázni, což bylo dovoleno pouze ženám po porodu, byl okamžitě zbaven velení. Mladého důstojníka, který si odběhl z šiku k potůčku, aby se napil, potrestal veřejným výpraskem bez ohledu na jeho urozený původ.

Své vojsko Filip podroboval namáhavým taktickým cvičením v sevřených bitevních formacích i pochodům na vzdálenost padesáti i více kilometrů v plné zbroji, s nasazenými přilbami, nohy zatížené holenicemi, přes rameno na řemenu zavěšené štíty, v rukou dvoudílná kopí, sarissy, rozložená na dvě stejně dlouhé části, na zádech tlumoky s osobní výbavou a přídělem potravin. K zvýšení pohyblivosti a bojeschopnosti vojska omezil počet otroků přidělených jednotkám pro pomocné, nebojové úkony, na jednoho přibližně pro každých deset mužů či nejspíš pro základní jednotku zvanou dekas, čítající deset až šestnáct mužů. Přísně dbal na každodenní nácvik ovládání mečů, oštěpů, luků a zacházení s ochranným štítem. Pilně se nacvičovalo i používání obléhacích strojů, velkých praků a katapultů k vystřelování těžkých dalekonosných šípů. Jezdce, kteří ještě neznali sedla ani třmeny, vybavil odlehčenými pancíři, aby snížením zátěže usnadnil jejich koním co nejrychlejší pohyb. Nacvičovaly se také organizované pohyby celých šiků na bojišti, postup vpřed,

obraty vlevo i vpravo, pochod po obratu čelem vzad i spořádaný ústup couváním či předstíraný ústup s překvapivým přechodem do protiútoku.

S jezdeckými oddíly neúnavně nacvičoval prudké útoky v klínovitém šiku s napřaženými krátkými oštěpy za válečného pokřiku „Alalaaaj!" Požadoval přitom dokonalé ovládání koně tlakem kolen, pevný posed a spolehlivé zacházení s oštěpem za jízdy i šerm dlouhým zahnutým jezdeckým, oboustranně nabroušeným mečem zvaným kopis neboli sekáč. Vojsko svěřené Filipovu velení vyzrávalo ve spolehlivý nástroj královské moci.

Mladý král Perdikkás, který svými státnickými schopnostmi i činorodostí daleko převyšoval svého zavražděného otce, uzavřel v té době nové spojenectví s Athénami. Díky Filipovi se již mohl opřít o silnou pozemní armádu. Jeho slabinou byl nedostatek námořního loďstva, schopného úspěšného uplatnění v námořních bitvách. V tomto směru musel spoléhat na pomoc athénských spojenců. Válečnou součinnost s nimi zajišťoval athénský vojevůdce Tímotheos. Jenže Athéňané si jako spojenci počínali nepoctivě. Sledovali především své vlastní zájmy. Generál Tímotheos bez výčitek svědomí obsadil Methóné a Pydnu, dva největší makedonské přístavy na jihu, a poté se chystal ovládnout i důležité pohraniční město Amfipolis nad Strymónem, kde byla makedonská posádka. Athény zřejmě bez ohledu na spojenectví obnovovaly své někdejší námořní impérium.

Král Perdikkás okamžitě stáhl všechny vojenské oddíly, odkud jen mohl, k obraně města. Spojenectví se tak roku 362 zhroutilo. Athény v náhradu za ně uzavřely v následujícím roce spojenecký svazek s Thessalií a začaly ohrožovat pozici makedonského krále Perdikka podporou nepoddajných vládců z pohraničních oblastí.

V roce 359 se makedonský král odhodlal vyřídit si otevřené účty s Illyrií, nebezpečně ohrožující západní pohraničí země. Přestože si Makedonie každoročně značně vysokým tributem vykupovala mír, makedonské území bylo neustále vystaveno illyrským vpádům a král v podstatě ztratil vládu nad celou provincií Lynkéstidou. Ve vzduchu přitom neustále visela hrozba, že Illyrové kdykoliv ve vhodné chvíli podnítí povstání, aby svrhli jeho vládu. Král proto shromáždil mohutné vojsko, ustanovil Filipa regentem na dobu své nepřítomnosti v hlavním městě, kterým už byla Pella, a vytáhl k západním hranicím. Za několik dnů se však do Pelly

přihnal kurýr na zpěněném koni. Vzrušeně sděloval regentu Filipovi zdrcující zprávu: Makedonské vojsko v bitvě s Illyry utrpělo zničující porážku. Na bojišti zůstalo na čtyři tisíce padlých, mezi nimi i král Perdikkás.

Makedonské království.

Filip, toho jména druhý, pocítil v té chvíli nesmírnou tíhu královského dědictví, které spočinulo na jeho bedrech v nejnepříznivější situaci, jakou si bylo možno představit. Většina vojáků, které vycvičil, padla v boji. Západní hranice byla nyní bez jakékoli ochrany otevřena dokořán. Armáda Illyrů v čele s jejich králem Bardylisem se chystala k mohutnému vpádu do země. Na severu již překročili hranice Paionové a začali plenit makedonské území.

Perdikkova smrt ke všemu ještě podnítila nejméně pět uchazečů o trůn, aby se vynasnažili ukojit svou hladovou mocichtivost. Jedním z nich byl nedávno svržený Pausaniás z Lynkéstidy, který si nyní zajistil podporu v Thrákii. Athény naproti tomu prosazovaly Argaia, který se již před třiceti lety dočasně dostal k moci a nyní shromažďoval silné vojsko v Methóně. Athénské vládě za podporu při získání trůnu nabídl, že jí přenechá Amfipolis.

K moci se drali i tři Filipovi bratři z nemanželského lože, Archeláos, Arridaios a Meneláos, kteří se snažili v očích makedonské veřejnosti znevážit Filipa rozšiřováním pomluvy, že ve skutečnosti není synem krále Amynta, který byl v době jeho narození příliš starý, než aby ho dokázal zplodit.

Filip chladnokrevně zvážil zdánlivě beznadějnou situaci a své protivníky zcela zaskočil bleskovým úderem. Překvapivým zatčením a uvězněním zneškodnil Archeláa. Oba jeho bratři se zachránili útěkem za hranice. Poté štědře zaplatil králi Thrákie za to, že přestane podporovat Pausania, a zároveň si objednal jeho likvidaci. Nakonec vyslal diplomatické poselstvo do Paionie. Nijak přitom nešetřil na úplatcích a darech, takže dosáhl uzavření mírové úmluvy.

Zbývalo mu ještě vypořádat se s posledním rivalem Argaiem, který v Methóně shromáždil kromě svých najatých žoldnéřů ještě na tři tisíce řeckých hoplítů pod velením athénského generála. Filip prozíravě stáhl makedonskou posádku z přístavu Amfipole a prohlásil jej za otevřené město. S athénskou vládou však současně uzavřel tajnou dohodu, že ho přenechá Athénám výměnou za Pydnu. Dosáhl tak mírového urovnání vztahů. Argaios, zklamaný ztrátou athénské podpory, ztrácel vyhlídky na úspěch v boji o moc. Nakonec mu nezbylo než dát se s rozháranými houfy svých žoldnéřů na ústup. Filip jim však se svými vojsky rychlým pochodem odřízl ústupovou cestu a donutil je, aby se mu bez odporu vzdali. Athéňanům dal vyplatit peněžní náhradu a propustil je domů. Nechtěl si Athény proti sobě popudit. Argaios byl s konečnou platností vyřazen ze hry.

CHLAPEC ALEXANDR

Obrovitý palác v Pelle, s nesčetnými komnatami, kde mohl pobíhat a skotačit s mladou kojnou a chůvou Laniké a otrokyněmi, které jej oblékaly, vyměňovaly mu pleny a krmily kašičkami a mlékem, omývaly ho a natíraly mu pokožku vonnými mastmi a olejíčky a které se neodvažovaly odepřít mu něco z toho, po čem vztahoval ručku a čeho se dožadoval, to byl jeho svět. Vnímal jej, sotva přestal být odkázán na matčinu náruč a prsy, k nimž se dychtivě přisával. Několik prostranných nádvoří s mozaikovou dlažbou, dlouhé chodby se sloupořadím, kde stály stráže s kopími a meči, mramorová schodiště, po nichž ho vždycky někdo z pečovatelek vedl starostlivě za ručičku, aby si neublížil pádem, terasy, odkud se rozvíral pohled na modrající se horské hřebeny v dálce, i zahrada s jezírky, svěže zeleným trávníkem, kadeřavým stromovím a keři, mezi nimiž mohl pobíhat a schovávat se chůvě, ať ho hledá. Ano, to byl dlouho celý jeho svět. Hlavně ovšem matka, krásná snědá žena s tváří orámovanou zvlněnými havraními vlasy, která ho co chvíli dusila v horoucích objetích a celovala horkými, šťavnatými rty. Vídal ji i ve chvílích zloby, když se pohádala s otcem a oči jí nenávistně planuly, vykřikovala zlá slova. Rozkřikoval se i otec, hřmotný vousáč, který se s ním nejednou neohrabaně mazlil, hladil ho svýma hrubýma, tvrdýma rukama a cuchal mu narezlé kudrny prsty zvyklými svírat rukojeť meče, ale častěji mu naháněl strach mohutným, podmračeným zjevem a drsným hlasem. Když otec s matkou takto na sebe soptili v zlostné hádce, chlapec Alexandr se rozplakal. To na oba působilo jako usmiřující kouzlo, neboť toto utěšeně vyrůstající, zdravé a čiperné děcko bylo spojnicí jejich protikladných povah. Oba se jím pyšnili a lnuli k němu bezmeznou rodičovskou láskou, nutící odsunout do pozadí vše, co způsobilo, že pláče.

Zpočátku byl líbezný chlapec téměř výhradně v péči matky, bezuzdně vášnivé a prudké v lásce i nenávisti. Lnula k němu s majetnickou příchylností. V její náruči mu bylo dobře a cítil se v úplném a dokonalém bezpečí. Později jej čím dál více během dne svěřovala chůvě Laniké, nekonečně laskavé a starostlivé ženě zralého věku, která ho konejšila jímavými písněmi a rozmarnými říkadly. Matka jej přitom nepřestávala k sobě poutat častými a prudkými výlevy horoucí lásky s polibky a objímáním.

Otec meškal v paláci jen zřídka. Celé týdny, ba měsíce trávil v polních táborech, na pochodech a v bojích. Když se objevil po rázném rozhrnutí závěsu, robustní, vousem obrostlý chlap s tváří ožehlou sluncem a zvětralou vichry a dešti, už bez hrudního krunýře, který odhodil v předpokoji, a bez přilby, jen s krátkým těžkým mečem po boku, rozpřáhl radostně ruce a vrhl se k němu, volaje svým obhroublým hlasem: „Alexandře, synku!“ Trvá pár vteřin, než se chlapec vzpamatuje z úleku, neboť otcův hřmotný vojácký vzhled ho vždycky v první chvíli vyděsí. Vstupuje s ním do jeho světa něco tajemného, neznámého, co chlapci nahání strach. Ještě když ho uchopí v podpaždí otcovy železné ruce a zvedají jej vzhůru ke stropu z cedrového dřeva, bázlivě, ba skoro štítivě se odtahuje před závany mužského potu, pachu železa, kouře z táborových ohňů a hořících měst i vína, jímž otec jako všichni bojovníci dokázal prolévat hrdlo s odpudivou nestřídmostí. Až pak se začal ochotně poddávat radosti ze shledání s otcem, který byl pro něj ztělesněním síly. Dětské prstíky při objímání hledaly a ohmatávaly na otcově svalnatém těle nové šrámy, které utržil v bitvách. Kožená oválná páska přes prázdný pravý oční důlek, s kterou se vrátil z dobyté Methóné, vyděsila tehdy i Olympiadu, která si uvědomila, že Filipova smrt by vyvolala boj o trůn, do něhož by její hýčkaný synáček ještě nemohl zasáhnout, a ze strany rivalů by mu stejně jako jí hrozila smrt.

Otcovy návraty z bitev byly samozřejmě provázeny dychtivým, vyhládlým objímáním s manželkou Olympiadou. V noci se pak na úkor spánku oba věnovali divokému ukájení milostné vášně.

V jedné z takových vášnivých nocí byla mimochodem počata Alexandrova o rok mladší sestřička Kleopatra, jejíž příchod na svět obohatil jeho dětství. Stala se, sotva povyrostla, neodlučnou společnicí jeho dětských her do doby, než určení vychovatelé začali naplňovat jeho dny tolika povinnostmi, že na hry už nezbyl téměř žádný čas.

Důvěrný styk s matkou, i když ho její nesmlouvavá panovačnost někdy skličovala, dal v jeho duši vyrůst hluboce zakořeněnému citu nezničitelné příchylnosti. Matka byla pro chlapce Alexandra nejdražší bytostí na světě. K otci vzhlížel s nesmírným obdivem, ale s jakousi nastraženou obezřetností. Rozhodně ho nemiloval tak bezvýhradně jako matku, i když se děsil temných zákoutí její duše. Pokoušela se ho zasvěcovat do tajemných mysterií dionýských slavností, kdy jako bakchantka kráčela v čele procesí, ověnčena listovím vinné révy a břečťanu, ovíjena hady.

Alexandra však děsily extatické tance žen s očima svítícíma posedlostí. Nesnášel hady, děsila ho krutost podřezávání zvířecích obětí a náruživé srkání jejich ještě teplé krve. Ošklivilo se mu chtivé popíjení vína až k nechutné opilosti a vysloveně se mu hnusily až k nevolnosti výjevy nevázaných orgií, jimž ho opilá matka nechávala přihlížet, aby poznal i nejtajnější zákruty života, kde se lidský svět prolíná s božským. Zachvíval se odporem, který se mu usazoval v duši jako saze zatmívající přirozený vývin schopnosti sexuálního prožitku, až k němu po letech dospěje. Ve chvílích, kdy přihlížel těm zvráceným výjevům, pociťoval sílící a nakonec až téměř nepřekonatelné znechucení tou všeobecnou posedlostí, která ho děsila svou tajemností a neovladatelnou živelností. Pociťoval i záchvěvy odporu k matce, která s tím zdivočelým rejem splývala tak, že se mu pojednou vzdalovala a měnila se v jakousi cizí bytost s blesky v očích a krvelačně zkřivenou tváří.

Otec, chladný, i když vášnivě umanutý ve svém chtění, se začal obávat Olympiadina vlivu na chlapcovu duši. Chtěl mít ze syna vojevůdce a železného vládce, svého nástupce a pokračovatele, nikoli zženštělého blouznivce, který se přivádí do stavu omámení neschopného myšlenky, vůle, citu ani rozhodného činu. Vzal do svých energických rukou péči o jeho výchovu. S uspokojením uvítal, že se s Alexandrem přátelí o něco starší Kleitos, bratr chůvy Laniky, jemuž se v paláci pro jeho snědost říkalo Černý.

Matka, uznávající důležitost mužského vlivu v Alexandrově výchově, zvolila mu za vychovatele svého příbuzného z épeirské královské dynastie Leónida. Ten se zaměřil na uplatňování přísné kázně v chlapcově každodenním životě, potírání změkčilosti a rozmazlenosti. Podroboval ho stupňované zátěži tělesných cvičení, dlouhým denním i nočním pochodům bez ohledu na Alexandrovu únavu a kňouravé vyžadování úlev. Dbal na střídmost v jídle a otužování těla mytím a koupáním ve studené vodě a prosté, účelné oblékání podle počasí a druhu činnosti. Vyřazoval z jeho osobní výbavy všechno nadbytečné a přepychové. Vštěpoval mu nezbytnost sebeovládání a schopnost odepřít si, co není pro něj nezbytné, plnit stůj co stůj svá předsevzetí a plány, nedat se přitom odradit obtížemi ani nezdary a taky na nic nevynakládat zbytečně ničeho víc, než je nezbytně třeba. „Nejlepším kuchařem byl pro mě Leónidas," zavzpomínal si později Alexandr se špetkou trpkosti na spartánské metody

svého vychovatele. „Zařídil, abych měl místo snídaně večerní procházku a místo oběda skromnou snídani. Zvlášť mi prohlížel skříně, kde jsem měl uloženy své věci a šatstvo, aby zjistil, jestli mi matka nepodstrčila něco, co považoval za zbytečný přepych."

Kteréhosi dne kralevic Alexandr při oběti božstvu v záchvěvu královské rozmařilosti vhodil do ohně planoucího na oltáři rovnou dvě plné hrsti kadidla místo jedné. Vychovatel Leónidas ho za to ihned pokáral: „Teprve až dobudeš kraje, z nichž se k nám dováží kadidlo, budeš ho moci vhazovat do ohně tolik, kolik se ti zachce." Alexandr si tuto výtku vryl do paměti. (V daleké budoucnosti, až jako vítězný vojevůdce dobude Gazu, blízkovýchodní přístav, který je hlavním překladištěm vývozu aromatického zboží, nařídí odeslat Leónidovi, tehdy už starci na odpočinku, několikatunovou zásilku drahocenného kadidla, která se dala proměnit ve spoustu peněz.

K velkorysému daru přiloží vzkaz, aby jeho ctěný učitel napříště už nemusel být tak šetrný při obětech bohům. Příhoda je pro Alexandra příznačná. Nikdy nezapomínal na lekce, které mu byly uděleny.)

Další z určených vychovatelů Lýsimachos z Akarnánie zacházel s princem Alexandrem ohleduplněji, možná i vychytraleji. Nazýval ho Achilleem, přirovnávaje ho tak k hrdinovi Homérovy *Íliady*. Rozezníval tím velice citlivou strunu v chlapcově nitru. Matka Olympias totiž syna poučila, že její rod vzešel z Aiakovců, takže jejím, a tudíž i jeho předkem je nejodvážnější z řeckých bojovníků u Tróje Achilleus. Víra v příbuzenství s tímto proslaveným rekem podněcovala Alexandra, aby k němu vzhlížel jako ke svému životnímu vzoru. Kralevicovo sebevědomí bylo povzbuzováno i otcovým tvrzením, že jejich původ sahá až k Hérakleovi, o němž mu další z jeho učitelů, řecký rétor Anaximenés z Lampsaku, vysvětlil, že tento jeho mýtický předek konal nadlidské činy pro dobro a povznesení lidstva.

Lýsimachos zasvětil Alexandra do příběhů trójské války v Homérově podmanivém podání a chlapec Alexandr, který záhy ovládl čtení a psaní (levou rukou místo pravou) se naučil pod jeho vedením zpaměti deklamovat dlouhé pasáže z *Íliady* a *Odyssey* s doprovodem lyry, jejíž ovládání si osvojil.

Otec se postaral, aby vybraní válečníci cvičili Alexandra v zacházení s mečem a štítem, ve vrhání oštěpu a používání kopí i ve střelbě z luku

a metání kamení z praku. Zápasníci ho učili, jak porážet protivníka obratnými chvaty či údery pěstí do citlivých míst. Zároveň gymnasté posilovali jeho tělesný rozvoj různými cviky, běhy a skoky do výšky i do dálky. Pilně se zdokonaloval v jízdě na koni, na jehož hřbet ho otec posazoval snad ještě dříve, než se naučil chodit.

V družném chlapeckém houfu, jehož duší byl samozřejmě Alexandr, se rozvíjely představy o velkých činech, které v dospělosti společně vykonají pod jeho vedením. V průběhu měsíců a let takto princ Alexandr utěšeně vyrůstal, sílil a duševně vyspíval, obklopen hloučkem druhů, s nimiž se sblížil. Kromě Kleita Černého k nim patřil Harpalos, Nearchos, Ptolemaios, Erigyios a Láomedón, chlapci z aristokratických rodin, přibližně stejného věku jako on.

Chlapcům imponovala vítězná tažení krále Filipa. Alexandr sám, i když k otci nepřirostl skutečnou synovskou láskou, byl pyšný na to, že je synem vítězného válečníka a vládce, a snil o tom, že ho jednou svými vlastními činy zcela jistě zastíní. Jenom se obával, že než dospěje, všechny veliké činy budou vykonány a on už nebude mít žádnou příležitost vybojovat velká vítězství, v nichž by osvědčil své mužné ctnosti, tělesnou zdatnost a statečnost a získal slávu dobyvatele jako jeho královský otec Filip. Jednou si mezi svými klukovskými přáteli posteskl: „Otec mi beztak nakonec vezme všecku slávu a my už nebudeme mít co dobývat." Přesto se oddával snům o své budoucí velikosti.

Plútarchos zaznamenal, že když kteréhosi dne za Filipovy nepřítomnosti přicestovali do Pelly vyslanci perského krále, přivítal je zhruba desetiletý, předčasně vyspívající Alexandr v otcově zastoupení s veškerou důstojností krále. Hostil je a rozšafně s nimi prostřednictvím tlumočníka rozmlouval jako dospělý muž a vladař. Dotazoval se na vojenskou sílu perské říše, stav silnic spojujících její provincie a rychlost, s jakou se na nich mohou přesunovat vojenské součásti. Vyslanci byli překvapeni rozumností jeho otázek a státnickou zasvěceností daleko předstihující jeho věk.

Někdy v té době, snad roku 347, kdy měl Filip pořádat olympijské hry v Díonu, přijel do Pelly jistý thessalský obchodník s koňmi Filoneikos nabídnout králi ke koupi nějaké koně. Alexandr se stal na travnaté pláni za palácem náhodným svědkem toho, jak se král se svým doprovodem pokouší zkrotit nádherně urostlého, ale nepoddajného vraníka pojmenovaného bůhvíproč Búkefalos, Volská hlava. Snad podle vypálené

značky. Každého, kdo se mu posadil na hřbet, při tehdejším způsobu jízdy bez třmenů a bez sedla, jen s látkovou nebo kožešinovou čabrakou pod zadkem, divoký hřebec okamžitě shodil. Rozezlený král nařídil koně odvést a vrátit obchodníku Filoneikovi.

„Ale, otče!“ zvolal Alexandr. „Odmítáš tak krásného koně jen proto, že ti zbabělci tady nemají dost odvahy a síly, aby se na něm udrželi? Já ho zkrotím, když mi to dovolíš.“

Všichni kolem se rozesmáli. Jak si troufá, klouček! I krále Filipa přešla zlost. Pobaveným pohledem spočinul na Alexandrovi.

„Myslíš, že umíš zacházet s koňmi líp než dospělí muži?“

„S tímhle koněm si dokážu poradit líp než oni.“

Filip vesele zamžoural svým jediným okem.

„Tak dobře, dejme tomu, že to zkusíš, ale co když se ti to nepodaří? Jakou cenu zaplatíš za své vychloubání?“

„Cenu toho koně,“ odvětil směle Alexandr. V královĕ družině se ozval smích.

„Souhlasím!“ zvolal otec.

Alexandr neohroženě přistoupil k hřebci, který zlostně koulel očima a hrozivě frkal rozšířenými nozdrami. Chlapec uchopil uzdu a zatáhl za ni tak, aby se Búkefalos natočil zadkem k slunci. Princ si totiž povšiml, že zvíře se v ostrém slunci leká svého vlastního stínu. Pak koně počal hladit po šíji a laskat a konejšit, až náhle se na něj vyšvihl. Kůň se vzepjal na zadní nohy, točil se a vyhazoval zadkem, bil kolem sebe kopyty, škubal sebou, ohýbal se a napřimoval hřbet, aby jezdce shodil. Leč chlapec se na něm držel jako klíště. Nízko skloněn k jeho šíji, škubal uzdou a kopanci patami sandálů do slabin jej přinutil k běhu vpřed. Búkefalos se rozletěl lučinou a zmizel za návrším. Tváře všem přihlížejícím ztuhly úlekem. Pádem v plném trysku si princ může zlomit vaz! Ubíhaly minuty a napětí rostlo.

Znervóznělý král chtěl už vyskočit na koně a rozjet se Alexandra hledat. Vtom se rozezněly výkřiky radosti. Búkefalos se vynořil nad čárou horizontu s chlapeckým jezdcem na hřbetě a poslušně cválal k hloučku, který mu nadšeně jásal vstříc a vítal ho potleskem.

Již tehdy se zřetelně projevilo, čím byl princ Alexandr nadán vrchovatou měrou. Byla to odvaha hraničící až s nerozvážností a spjatá s prchlivostí, tvrdohlavostí, vlčí houževnatostí a ohromující ctižádostí. Král Filip zažertoval zpola s pýchou a zpola s doznívající obavou v hlase:

„Budeš si muset najít jiné království. Makedonie pro tebe nebude dost veliká.“ A se slzami dojetí v oku otrlý válečník syna objal a políbil.

Búkefalos se stal na příštích téměř dvacet let stálým společníkem Alexandra, zejména v bojích a bitvách jeho vladařské a vojevůdcovské éry.

Soška znázorňující zkrocení Búkefala.

Filip byl na svého syna opravdu hrdý. Neměl vinou své časté nepřítomnosti čas připoutat ho citově k sobě tak pevně, jako se to podařilo matce Olympiadě. Jeho otcovství ostatně nebylo nesporné. Olympias, vyznavačka boha Dionýsa, se s vášnivým zaujetím účastnila dionýských slavností provázených neřestným smilstvem, při němž se koneckonců sblížila i s Filipem a v jeho nepřítomnosti zřejmě i s jinými muži. Zlomyslné narážky na tuto okolnost možná pronikly i k uším chlapce Alexandra, který se vůbec nepodobal svému robustnímu, osmahlému otci. Měl totiž světle ryšavé kudrnaté vlasy, hnědé oči (podle některých údajů jedno hnědé a druhé modré) a mramorově bílou pleť, která se účinkem prudkého řeckého slunce barvila do ruda. Matka mu na jeho zvídavé otázky naznačovala, že je více synem jejím než otcovým. Jednou, patrně v rozhořčení nad tím, že její královský manžel při bujném hodokvasu v opilosti před jejíma očima chtivě vztahoval ruce po ženách, dotýkaje se neomaleně jejich ňader, stehen i klínů, svěřila synkovi na jeho přímý

dotaz se záhadným úsměvem: „Chceš-li to mermomocí vědět, tvým skutečným otcem je sám… bůh Dionýsos.“ Vrtalo mu to hlavou. Podrobnosti však matka nikdy nechtěla vyprávět s výmluvou, že jde o posvátné tajemství, které se nemá, ba nesmí prozrazovat a objasňovat. Jen to mu řekla, že při dionýských slavnostech je bůh přítomen, ale nikdo neví, jakou tělesnou podobu na sebe může vzít při vrcholné extázi. Později tvrdila, že ji obtěžkal nikoli Dionýsos, nýbrž sám Zeus. Za důkaz vydávala jizvu na břiše od pupečního důlku ke klínu. Čí tělesnou podobu na sebe božstvo ve chvíli tělesného spojení s ní vzalo, nesvěřila nikdy nikomu, i když to samozřejmě dobře věděla. Možná že to byl nakonec přece jenom Filip, který sám sebe pokládal za potomka Diova, ale možná že někdo jiný. Ať už tomu bylo tak, či onak, král pokládal Alexandra za svého syna.

EXPANZE

Již roku 408 př. n. l. u příležitosti sportovních her v Olympii vystoupil řečník a sofista Gorgiás s výzvou, aby se Řekové spojili k válečnému tažení proti Persii. Idea protiperské války, která by pomstila hořkost někdejších porážek v Řecku, doutnala jako oharek, který se čas od času někdo z řeckých politiků pokoušel rozdmýchat. V roce 384 to byl Lýsiás, nespokojený s tím, že Sparta roku 387 po vítězné peloponéské válce donutila řecké státy uzavřít s Persií takzvaný Antalkidův mír, kterým se všechna helénská města v Malé Asii přenechávala perskému velkokráli a připouštělo se jeho zasahování do řeckých sporů. Nemohl se smířit s tím, že potomci hrdinů od Salamíny a Thermopyl pokorně ohýbají hřbety a podrobují se perské svrchovanosti. Za čtyři roky poté, roku 380, athénský řečník Ísokratés v traktátu *Panégyrikos* zformuloval promyšlený návrh, aby se pod vedením Athén spojily všechny řecké státy včetně demokratizované Sparty k válečnému tažení proti barbarské Asii. Athénští předáci však návrhu chtěli zneužít k obnově svého někdejšího egejského námořního impéria a krvavými intrikami vyvolaly ostré rozepře, které způsobily zhroucení sjednocovacího úsilí. Znechucený Ísokratés musel vzít s lítostí na vědomí, že Athény nejsou schopné postavit se do čela boje za odčinění perských příkoří, ale nevzdal se svého válečného plánu, přesvědčen, že spravedlivá válka je lepší než nespravedlivý mír. Athény se mohly stát střediskem civilizace, svobody a demokracie. Někdy kolem roku 356 zkusil získat pro svou myšlenku mladého Archidáma, budoucího krále Sparty, a uvažoval i o možnosti obrátit se na tehdejšího mocného vládce Syrákús Dionýsia. Mocenský vzestup makedonského krále Filipa vnukl Ísokratovi rozhodnutí spisem nazvaným jeho jménem ho podnítit k tomu, aby se ujal vůdčí role v celořeckém tažení proti Persii. Poukázal přitom na příležitost bez velkého úsilí dosáhnout vpádem do Persie velkého zisku, neboť Peršané jsou zbabělí, zženštilí a v boji neschopní. Přitom jsou bohatší než Řekové, což je stav, s nímž se nelze smířit. Válečné tažení by opatřilo půdu bezzemkům a zaměstnalo lidi bez práce, kteří se bezcílně potulují Řeckem. Společný postup proti společnému nepříteli je přitom nejlepším lékem proti neustálým rozmíškám mezi jednotlivými státy, které již dávno vyvolávají rozvrat Řecka

a činí je neschopným dosáhnout všeobecného prospěchu. „Je mnohem lepší," ujišťoval Ísokratés, „bojovat po boku krále za jeho impérium než mezi sebou zápolit o hegemonii." Jako většina jeho současníků pokládal Peršany za přirozené a dědičné nepřátele a válka s nimi měla sledovat cíle národní, kulturní i náboženské.

Ísokratés byl vyznavačem demokracie, diskrétně se však zdržel chvály jejích předností a ocenil samovládce, který se přičiňuje o obecné blaho. Dovolil si srovnání s Filipovým předkem Héraklem, který bojoval proti Tróji ve prospěch lidstva, a oslovil Filipa přímo: „Je ti dáno jako tomu, kdo se těší dobrodiní ničím neomezené volnosti, proměnit celou Helladu ve svou vlast."

Králi Filipovi Ísokratés svým spisem prokázal velikou službu. Již tím, že ho veřejně označil za nejmocnějšího vladaře v Řecku, schopného postavit se do čela boje za řecké zájmy. Mimo to potvrdil vznešenost jeho původu sahajícího údajně až k Hérakleovi, což bylo důkazem jeho oprávněné příslušnosti k řeckému světu. Filip samozřejmě nebyl tak naivní, aby neprohlédl pochlebovačské chvalozpěvy athénského psavce, který se obrátil na makedonského despotu po vyčerpání všech možností, když mu už nezbyla žádná jiná. Od Ísokrata bylo rozhodně pošetilé očekávat, že se král Filip na jeho žádost postaví do čela panhelénského válečného tažení z čirého patriotického nadšení, které mu nevynese nic než nevelkou válečnou kořist posbíranou na bojišti a trochu slávy zastánce všeřeckých zájmů. Filip však postřehl v Ísokratově výzvě něco jiného. Lákavou možnost, aby svou makedonskou mocenskou expanzi oblékl do vznešeného, sympatie budícího hávu boje za společné zájmy všech Řeků a proměnil posléze vskutku celou Helladu ve svou vlast, ovšem tak, že ji ovládne.

Ísokratův apel však koncem roku 346 doputoval i do paláce perského velkokrále v jeho sídelním městě Súsy a vyvolal tu zneklidnění. Perské říši tehdy vládl Artaxerxés III. Óchos, který již při svém nástupu na trůn vyvraždil všechny své soky z příbuzenstva bez ohledu na věk a pohlaví. Říkalo se o něm, že je nejkrutějším ze všech dosavadních vládců. Svým satrapům v Malé Asii nařídil propustit všechny žoldnéře. Přál si mít spolehlivou armádu. Jeho despotický způsob vlády vyvolával místní vzpoury, které brutálně potlačoval. Jeden z jeho satrapů Artabazos si

po nezdaru své rebelie podporované Athénami zachránil holý život útěkem do Makedonie, kde nalezl útočiště u Filipova dvora. Velkokrál se netajil odhodláním obnovit moc a slávu říše velikého Xerxa včetně ovládnutí Řecka. Athéňané se polekali a okamžitě couvli od jakékoli podpory povstalců. Velkokrál naopak nelitoval zlata na získávání stoupenců a najímání žoldnéřů v Řecku.

S překvapivou rozhodností se Artaxerxés rozhodl obnovit perskou vládu nad Egyptem, který už osmdesát let neuznával perskou nadvládu. Kolem roku 345 př. n. l. perská armáda vytáhla z Babylónu, dosáhla foinického pobřeží a dobyla město Sídón. Zároveň velkokrál vyslal do řeckých států posly s žádostí o pomoc v jeho nadcházejícím tažení proti Egyptu. Byl to od něj chytrý tah. Věděl totiž, že makedonský král poskytuje egyptskému odboji podporu a reakce jednotlivých států na jeho poselství mu měla poskytnout přehled o tom, který z řeckých států drží s Makedonií a s kterými naopak může počítat na své straně. Tah se vydařil. Théby a Argos projevily ochotu velkokráli pomoci, kdežto Athény a Sparta účast na zásahu odmítly. Velkokrál tedy věděl, na čem je. Poměr sil mu byl nyní zhruba jasný.

V té chvíli Athéňané, polekáni představou, že by se stali osamoceným terčem perského útoku, nabídli Filipovi spojenectví proti Persii. Sám Ísokratés byl událostmi zaskočen. Artaxerxovi Peršané, jak se ukazovalo, nebyli zbabělí, změkčilí ani neschopní v boji. Záleželo mu proto ještě víc než dříve na tom, aby král Filip souhlasil s jeho návrhem.

Král Filip si však počínal opatrně. Jako šelma na lovu. Střežil se Peršany varovat předčasným prozrazením svých záměrů. Proto záměrně na Ísokratovu výzvu nereagoval. Nechával zatím bez odpovědi i athénskou nabídku.

Artaxerxés s vojsky posílenými najatými řeckými žoldnéři ovládl Foiníkii a Kypr. V zimě 343/2 si vynutil průchod jižním směrem přes Negev do Egypta. Do podzimu zlikvidoval všechna ohniska odporu. Hlava povstalců faraon Nektanebo unikl zajetí, a tím i smrti, útěkem za hranice do Makedonie. Peršané obsadili Foiníkii i Egypt a nastolili zde po šedesáti letech opět svou nadvládu.

Makedonský král předstíral nezájem o dění v Egyptě. Vypravil se se silným vojskem do Illyrie. Zmocnil se tu řady osad a s bohatou kořistí odtáhl do Thessalie, kde z pozice archonta přikročil k reorganizaci

územní správy. Znovu zemi rozdělil na čtyři tradiční tetrarchie, aby usnadnil verbování thessalských vojáků a výběr daní.

Artaxerxés potřeboval mít pro vojenské operace v Egyptě jistotu, že mu Makedonci nevpadnou do zad. Vyslal proto roku 343 ke králi Filipovi do Pelly poselstvo s pověřením nabídnout mu uzavření smlouvy o spojenectví a přátelství. Filip po úspěšném zakončení podmanitelského tažení v Illyrii se nyní soustředil na upevňování své moci v Thrákii, takže mu záleželo na klidu zbraní ve vztahu s Persií. Smlouvu proto uzavřel. Předpokládala, že zanechá zjevné i tajné podpory odpůrců velkokrále odmítajících jeho svrchovanost. Filip k plnění této smlouvy přistoupil vychytrale. Zrušil styky s rebely i za tu cenu, že jejich vzpoura bude tak jako na Kypru potlačena, ale nadále tajně udržoval spolupráci s eunuchem Hermeiem, bývalým otrokem, který se stal vládcem města Atarneus v jižní Troadě naproti Mytiléně. Filipovi na tomto značně rozsáhlém území záleželo jako na výhodném předmostí využitelném v budoucnu při možné invazi do Persie.

Hermeiás si jako vládce počínal velice sebevědomě a nezávisle. Vybudoval si silnou žoldnéřskou armádu, takže bylo jen otázkou času, kdy se ho perský velkokrál pokusí buď k sobě těsně připoutat, anebo zneškodnit jako potenciální hrozbu. Tajné spojenectví s Makedonií proto pro něj mělo velikou cenu.

U jeho dvora se usadil jeden z nejvýznamnějších žáků velkého filozofa Platóna jménem Aristotelés. Byl synem Níkomacha, dvorního lékaře starého makedonského krále Amynta, takže o něco mladší král Filip (který v roce 343 dosáhl čtyřicítky) se s ním poznal již v chlapeckých letech. Jeho rodné město Stageiru nedávno vyrabovali a vypálili makedonští vojáci při likvidaci odporu na Chalkidickém poloostrově. Za pobytu v Athénách se jako makedonský poddaný netěšil žádné zvláštní přízni. Přesto se všeobecně očekávalo, že po Platónově smrti zaujme jeho místo v čele Akademie. Sám s tím už počítal. Měl sice hubená lýtka, malá, nevýrazná očka a silně prořídlé vlasy, ale v celých Athénách, ba v celém Řecku nebyl nikdo, kdo by ho předčil v znalostech a moudrosti úvah. Tělesné nedostatky nahrazoval parádivým oblékáním, pečlivým česáním a úpravou plnovousu. Takřka na každém prstu nosil zlatý prsten, aby vyvolával dojem zámožného muže. Platón však před smrtí vybral do vedení Akademie svého synovce Speusippa. Zklamaný a zahořklý Aristo-

telés tedy opustil protimakedonsky naladěné Athény a s přítelem Xenokratem se vydal do Tróady, kde se stal rádcem a vzdělavatelem Hermeia. Dokonce se podle jedněch oženil s jeho dcerou, podle druhých s neteří a další prameny uvádějí, že šlo o jeho souložnici. Zároveň plnil úkol důvěrného politického agenta a spojky v tajných kontaktech mezi Filipem a Hermeiem.

V předtuše neblahých událostí, které Hermeia postihnou v důsledku Artaxerxovy agresivity, se na přelomu let 345/4, přeplavil přes úžinu do Mytilény, kam ho pozval Theofrastos s prosbou, aby jej učil filozofickému vědění. Aristotelés se mu na ostrově věnoval po dva roky, které tam zároveň zasvětil vědeckému bádání. Přitom pozorně sledoval, co se děje naproti v Tróadě. Tady ho v zimě 343/2 zastihl Filipův posel, který mu tlumočil královo pozvání k návratu do Makedonie, kde se mu nabízí dobře placené místo mimořádného vychovatele prince Alexandra. Chlapec dosáhl věku třinácti let a nutně potřeboval autoritativního učitele jeho věhlasu, který by se ujal usměrňující péče o jeho vzdělávání. Král Filip přitom neskrýval synovu vzdorovitost a nepoddajnost. Aby Aristotela zlákal k přijetí nabídky, vyjádřil politování nad zkázou, která postihla jeho rodiště Stageiru, a přislíbil, že dá příkaz k jeho obnově a umožní návrat obyvatel, kteří byli vyhnáni nebo odvlečeni do otroctví. Aristotelés neměl být u dvora v Pelle v postavení pouhého vychovatele, ale i čelného hodnostáře se zvláštní pravomocí a politickou odpovědností.

Podle zpráv, které máme o Alexandrovi z té doby, vyspíval v mladíka nevysokého vzrůstu, ale s dobře vyvinutým svalnatým tělem mladého siláka. Vynikal přitom hbitostí a kdekoho snadno předstihl v běhu, porazil v hodu diskem i ve vrhu oštěpem a přemohl v zápase. Jeho souměrnou sličnou tvář rámovala hustá kudrnatá kštice narezlé barvy, přirovnávaná ke lví hřívě. Pleť nezvykle bělavého odstínu, pokropená pihami snadno rudla účinkem slunce anebo námahou či zlostí. Mluvil poměrně vysokým, ale zvučným hlasem, který v rozčilení nabýval chraplavého zabarvení. Chodil rychlou, spěchavou chůzí. Hlavu nosil hrdě vztyčenou, s mírným náklonem k levé straně, což možná souviselo s jeho levorukostí. Tak se také Alexandr představil svému vychovateli Aristotelovi.

Filip ovšem nepokládal královský dvůr v Pelle za nejlepší prostředí pro výchovu následníka trůnu. Přál si oddělit Alexandra od politických vlivů a izolovat jej i od sugestivního působení manželky Olympiady.

Rozhodl proto, aby byli Aristotelés s Alexandrem dočasně ubytováni nedaleko Pelly v půvabném městečku Mieze, nebo spíše vísce, ležící u východního úpatí Bermského pohoří, v jakémsi sídle nazývaném Nymfaion, Příbytek nymf, umístěném mezi háji a bystřinami. Kromě Alexandra sem bylo k Aristotelovi do učení posláno i několik jeho vrstevníků, především jeho pozdější nejdůvěrnější životní přítel Héfaistión, ale i Kassandros, syn diplomata Antipatra, Ptolemaios, syn Lagův, Harpalos a Nearchos.

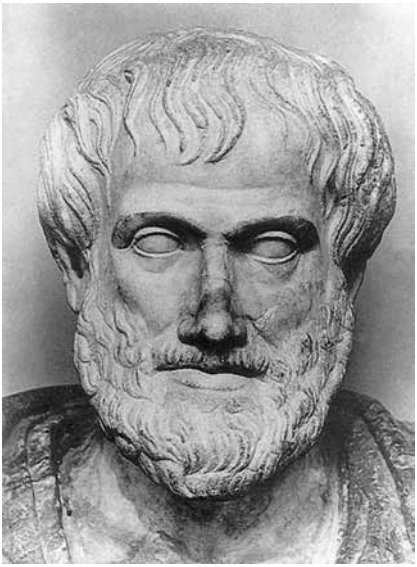

Aristotelés.

Aristotelés, nejslovutnější ze všech tehdejších řeckých učenců, se tedy ujal výchovy prince Alexandra. Aristotelovou zásluhou si Alexandr osvojoval zákony logického myšlení, Aristotelés ho např. učil rozumně uvažovat: „Protivou dobrého je nutně špatné. To ukazuje v jednotlivých případech návod, například protivou zdraví je nemoc, mužnosti zbabělost a tak dále. Protivou špatného je někdy dobré, někdy špatné. Protivou nedostatku totiž, který je něčím zlým, je nadbytek, který je také zlem; podobně i střednost, která je dobrem, je protivou jednoho i druhého. To však je možno pozorovat jen zřídka; ve většině případů je dobré protivou špatného…“

Cestou osvojování zákonů logického myšlení pod Aristotelovým vedením dospíval k osvojování výsledků tehdejšího vědění o přírodě, zvládl vytříbený spisovný jazyk a získal schopnost vnímat krásu řeckého básnictví. Již předtím dovedl nazpaměť recitovat verše z Homérovy *Íliady* a dobře znal *Odysseu*. Snil o hrdinských činech Achilleových, z jehož rodu, jak věřil, pocházel. Dával se unášet hudebností lyrických strof Pindarových i ději Eurípidových a Sofokleových dramat. Verše z jeho *Krále Oidipa* prožíval jako své vlastní vyznání: „Můj život ať v řeči i ve skutcích řídí vždy poslušnost k božím příkazům, jež nestvořil nikdo ze smrtelných lidí, a nepohltí je smrti tůň! Z nebeské hloubky nekonečné je seslal Olymp na náš svět. V nich velký je, v nich trvá věčně a nepocítí tíži let…“

Celé tři roky prožil Alexandr se svými školními druhy v Mieze, podrobován Aristotelově každodenní vzdělávací a výchovné péči, která dala vyzrát jeho duševním schopnostem i jeho vladařskému sebevědomí. Ještě po čtyřech stoletích Plútarchos, píšící životopis Alexandra Velikého, zaznamenal, že v Mieze se doposud návštěvníkům ukazují stinné aleje, kde se Aristotelés procházel se svými žáky, a kamenné lavičky, kde usedali, naslouchajíce jeho moudrým výkladům.

Na perské barbary byl Aristotelés rozezlen. V roce 341, když zvěsti o osobních kontaktech Hermeia s Filipem vyzvědači donesli do velkokrálova paláce v Súsách, velkokrál nařídil veliteli svých řeckých žoldnéřů Mentórovi, aby filozofujícího eunucha z Atarnea zneškodnil. Mentór vylákal Hermeia pod falešnou záminkou důležitého jednání na schůzku, při níž ho zatkl a odvlekl do zajetí. Přes kruté mučení, jemuž zajatec nakonec podlehl, neprozradil Peršanům nic, co by makedonského krále kompromitovalo. Aristotelés plamennou ódou oslavil Hermeiovu statečnost a čestnost. Podmanění Peršanů, k němuž Alexandra vybízel, jakmile usedne na trůn, bylo v jeho očích spravedlivou odplatou. Svůj odpor k barbarům zdůvodňoval Aristotelés tím, že žijí výlučně prostřednictvím smyslů a pro smysly. Vedl Alexandra a ostatní své žáky k odmítání hédonismu, filozofie slasti, která v smyslovém prožitku maximálního fyzického blaha hledala smysl života. Zřetelná stopa Aristotelova učení je patrná v Alexandrově schopnosti sebeovládání, asketické střídmosti v protikladu k velkoryse štědrému popřávání požitků a výhod jiným.

Hlubokou a trvalou stopu v Alexandrově duši Aristotelés zanechal rozvinutím jeho poznávacích schopností. Vštípil mu svou metodickou

zásadu, že základem vědeckého poznávání je pozorování a experiment. Na otázku, kterou mu kdosi ze spolužáků položil, jak by se zachoval v jisté situaci, Alexandr zcela v duchu Aristotelových poučení odvětil: „To budu vědět teprve, až taková situace nastane." (V budoucnu na své válečné výpravy s sebou bude brát vědce, zoology, botaniky i geology.)

Aristotelés kromě filozofie, kterou ctil jako matku všech věd, se s velkým zaujetím zabýval mnoha obory, a tak de facto vytvořil jejich základy jako věd, také lékařstvím a biologií. Zájem o toto vědění roznítil i v duši svého královského svěřence, takže Alexandr nejenže až do konce života, jak tvrdí Plútarchos, studoval vědecké poznatky z těchto oborů, ale dokonce i svým přátelům pomáhal v nemoci předpisováním léků a radami, jakou dodržovat životosprávu.

Jinak se věnoval četbě a výkladu poezie, především Homéra, jehož *Íliadu* zbožňoval tak, že si její opis s Aristotelovými komentáři později bude brát s sebou i na válečná tažení a ukládat v drahocenné skříňce pod polštář. Zvládl také základy geometrie, astronomie a rétoriky, zvláště eristiky spočívající v umění dokazovat nebo vyvracet jakékoliv tvrzení, bez ohledu na to, zda je pravdivé, či nepravdivé. Záliba v eristice, kterou mu Aristotelés vštípil, vyvolávala u prostých, nevzdělaných Makedonců v jeho okolí znechucení jako známka bezzásadovosti. Člověk schopný mluvit současně pro i proti byl pokládán za lháře. I slavný athénský rétor Ísokratés, dotčený tím, že Filip nesvěřil Alexandrovu výchovu jemu nebo alespoň někomu z učitelů jeho řečnické školy, upíral v Akademii eristice jakýkoli význam a smysl. Zachoval se dopis, v němž Alexandra někdy kolem roku 342 zdvořile varuje před sofisty, kteří ho lehkovážným měněním stanovisek nikdy nemohou naučit tomu, aby si poradil se surovou realitou politiky. „Úlohou vládce," poučuje ho Ísokratés, „není přesvědčovat, ale přikazovat." Proto Alexandrovi doporučuje vyhýbat se eristice. Alexandr však jeho rady nedbal.

V době, kdy mladý následník trůnu v družné společnosti svých spolužáků trávil čas v síních miezského domu posloucháním Aristotelových přednášek či živými rozhovory a disputacemi za procházek stromovými alejemi půvabné zahrady, vyvstávaly rostoucí nesrovnalosti mezi Makedonií a řeckými státy, především s Athénami. Téměř celý rok 342 krále Filipa zaměstnávaly vojenské operace a vladařské záležitosti v Thrákii. Postupně ovládl celé rozsáhlé území od povodí řeky Nestu až k pobřeží

Černého moře. Všude sesazoval místní vládce a zaváděl makedonský systém daní. Svou nadvládu si zajistil zřizováním vojenských kolonií, jakou byla Filippopolis (thrácky Pulpudeva, dnes Plovdiv).

Aby posílil své mocenské postavení, uzavřel bez ohledu na trvající manželství s Olympiadou politický sňatek s Medou, dcerou thráckého knížete Kotela. Přinesla mu bohaté věno a užitečné spojenectví se svým otcem jakožto tchánem. Jak se k tomuto sňatku stavěla Olympias, není známo. I když nejspíš nijak hlasitě neprotestovala, nebylo jí určitě lhostejné, že do Pelly přichází druhá královna, z jejíhož lůna se může zrodit Alexandrův sok.

V jihovýchodním cípu Thrákie narazila makedonská expanze na athénské zájmy. Athénský politik Démosthenés bdělým zrakem sledoval události v Thrákii a nedělal si žádné iluze o Filipových záměrech. „Makedonský král," prohlašoval, „netráví zimu v této končině kvůli žitu a prosu v thráckých špejcharech. Je to součást jeho dlouhodobého plánu na uchvácení athénských přístavů, loděnic, válečných lodí a stříbrných dolů."

Athéňané brali jeho slova vážně. Znepokojeni Filipovou rozpínavostí, vyslali na thrácký Chersonésos vojevůdce Diopeita, žoldnéřského dobrodruha a bývalého piráta, s úkolem ochránit v tomto prostoru zájmy Athén.

Ísokratés v obavách z vyostřování vztahů s Makedonií, která byla jeho nadějí, se obrátil na krále Filipa otevřeným listem navrhujícím athénsko-makedonské spojenectví k uskutečnění společné výpravy proti Persii.

Jelikož Diopeitos se svými žoldnéřskými oddíly pronikl na území obsazené již Makedonci, odeslal král Filip athénské vládě poselství protestující proti tomuto vpádu a požadující v zájmu smírného urovnání vzniklého rozporu stažení athénského vojska. Zároveň přisunoval vojenské posily z Thessalie i z Makedonie, připraven vynutit si odchod athénských žoldnéřů silou.

Diopeitos, který vybíráním celních poplatků od lodí proplouvajících Hellespontem získal vydatný zdroj příjmů, z něhož platil verbování a vydržování žoldnéřského vojska, nemínil dobrovolně vyklidit území, které obsadil.

Nastalo jaro roku 341. Athénská vláda zvažovala situaci. Démosthenés, věren své zášti vůči Filipovi, se vášnivým projevem postavil proti

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázku z knihy Dobyvatel světa (2. vydání)**.**
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.